

ÉVSZÁZADNYI ROVARÁSZAT – 100 ÉVES A MAGYAR ROVARTANI TÁRSASÁG

Vig Károly¹ és Szél Győző²

¹Savaria Múzeum, H–9700 Szombathely, Kisfaludy S. u. 9.

²Magyar Természettudományi Múzeum, H–1088 Budapest, Baross u. 13.

Bár a hazai entomológusok képzettsége és tudományos tevékenysége nem maradt el kora követelményeitől, a Magyar Entomológiai Társaság alapítására 1910-ig kellett várni.

A hazai rovarászat 19. Század végi fejlődése szempontjából mérföldkő jelentőségű volt a Nemzeti Múzeum Állattárának megalapítása, illetve az Országos Phylloxera Allomás, majd a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomás létrehozása, mert a két intézmény jelentette a hivatásos entomológiai kutatások hátterét. A hazai rovartani kutatások abban az időben két csapáson haladtak: az egyik a hivatásos kutatók jártak, a másikon az érdeklődő amatőrök népes tábora. Sajnos, hosszú ideig nem akadt olyan szakember, aki az eltérő érdeklődésű, eltérő képzettségű és különböző motívációkkal rendelkező rovarászokat egységes társaságba tudta volna fogni.

A Magyar Entomológiai Társaság, a Magyar Rovartani Társaság elődje 1910. május 4-én alakult meg. Fontos előzménye a történetnek, hogy a budapesti entomológusok már 1893-tól asztaltársaságot alapítottak. Uhrík Nándor amatőr lepkész érdeme volt ennek az egyesülésnek az életre hívása, és ő vezette az asztaltársaságot egészen 1909-ben bekövetkezett haláláig.

Csiki Ernő már 1905-ben javasolta egy hivatalos társaság létrehozását, de a tényleges megvalósításra még öt évet kellett várni. Csiki mögött Horváth Géza állt kimagasló szakmai tekintélyével. Az alakuló ülésen 41 rovarász lépett be a társaságba. A szervezett társasági élet azonban csak 1911-ben indult meg.

A működés első évtizedeit a mértéktelen tagtoborzás jellemezte, a tagság létszáma meghaladta a 700-at. Természetes, hogy a tagok döntő többsége nem a rovartan iránti elkötelezettségből csatlakozott, így törvénytörő volt a társaság összeomlása az első világháború után. Működését csak 1922-ben kezdte újra, de az igazi megújulás 1937-től volt érzékelhető. A fellendülésben nagy szerepet játszott Dudich Endre.

Bár a második világháború újabb törést jelentett a társaság életében, 1945 végén már sikerült a sorokat rendezni. Az 1946-ban kezdődő rendszeres előadóülések összekovácsolták a tagságot, mert fórumot jelentettek az információk cseréjére, a képességek kibontakozására. Alapvetőnek bizonyult, hogy a Természettudományi Múzeum teljes mellszélességgel a társaság mögé állt. A stabil működés másik fontos pillérét a rendszeresen megjelenő folyóirat jelentette.

Annak ellenére, hogy a rendszerváltozás a Társaság életében is jelentős változásokat hozott, mind a mai napig érvényesek a Társaság megalakulásának ötvenedik évfordulóján megfogalmazott célok, amelyek napjaink követelményeinek következtében újjakkal is kiegészültek: még szorosabbá kell tenni a szakentomológusok és az amatőrök közötti kapcsolatot, azaz erősíteni a társaság egységét. Nagy hangsúlyt kell kapnia az utánpótlás nevelésének, illetve meg kell teremteni azokat a körülményeket, amelyek az amatőr gyűjtők számára lehetővé teszik gyűjteményeik fejlesztését. Minél hatékonyabban részt kell vállalni a természetvédelem irányából jelentkező feladatok megoldásában, és közre kell működni a társadalom környezettudatos magatartásának kialakításában és erősítésében.

A társaság napjainkban is meghatározó szerepet játszik a hazai rovartani közéletben, hiszen a csaknem 400 fős tagsággal a hivatásos és amatőr rovarászok döntő többségét tudhatja sorai között.

A közleményben az alapítása 100. évfordulóját ünneplő Magyar Rovartani Társaság történetét, illetve a hazai entomológiai kutatások fejlődését mutatjuk be.

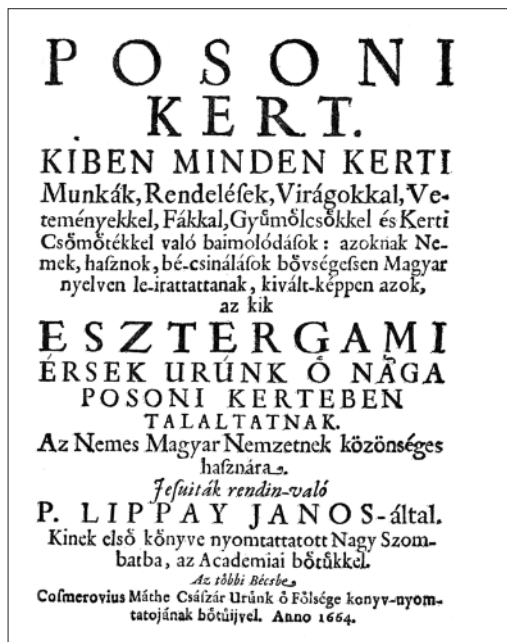
Kulcsszavak: Magyar Entomológiai Társaság, Magyar Rovartani Társaság, rovartan, tudománytörténet

A *Rovartani Lapok* 1910. március–áprilisi száma a *Különfélék* rovatban egy rövid közleményben számolt be arról, hogy 1910. március 11-én ünnepelte a szentpétervári orosz rovartani társulat alapításának 50. évfordulóját, és e alkalomból a társaság kiadta összes kiadványának tárgymutatóját. A hír alatt egy hasonló terjedelmű hirdetés a következőkről tudósított: „*Végre nekünk magyaroknak is lesz nemzeti rovartani társaságunk. Az új társaság május 4-én tartja alakuló ülését a Nemzeti Múzeum tanácstermében.*” Vajon Magyarországon miért kellett oly soká várnunk, hogy egy hivatalos rovartani társaság megalakuljon? Miben járt más utat a hazai rovartan, vagy mennyiben voltak mások a rovartan hazai művelői, mint külföldi kollégáik? A kérdés még annak tükrében is jogos, hogy közismert: a hazai rovarászok képzettsége, tudományos tevékenysége semmiben nem maradt el a külföldön dolgozó entomológusokétól. A válaszhoz tekintsük röviden át hazai rovartan fejlődését a Magyar Entomológiai Társaság megalakulásáig.

A kezdetektől 1800-ig

Hazai nyelvemlékeink, a kódexekben, ősnymtatványokban, krónikákban és naplókban fennmaradt töredékes utalások bizonyítják, hogy elődeink a környezetükben élő kártevő rovarokat megfigyelték, viselkedésüket, tömegszaporodásukat dokumentálták. Természetes, hogy megfelelő szakismeret hiányában babonák és hiedelmek fokozták a félelmeiket, és gyakran csak ráolvasásoktól remélhettek segítséget. Igazságtalanok lennének azonban, ha a ráolvasásokban, szokásokban, hagyományokban, mondókákban ne fedeznénk fel az éles szemű megfigyelőt, aki a maga kezdetleges módján valós összefüggésekre is ráismert (Bognár 1994). Mai szemmel a 17. században megjelent első mezőgazdasági munkákban fellelhető állattani ismereteket még gyermetegnek és megmosolyogtatónak érezhetjük, de ne feledkezzünk meg róla, hogy a hazai tudományosság első bizonytalan lépéseinek vagyunk szemtanúi. Johannes Amos Comenius (Comenius Ámos János) (1592–1670), a sárospataki főiskola mezőgazdaságtan tanára

Orbis sensualium pictus quadrilinguis (A' látható világ négyféle nyelven) (Comenius 1685) című munkájában a *Mászó bogaraknak* még csak külön címszót szentelt. Sokkal szerzeágazóbb rovartani tudásról árulkodnak a jezsuita szerzetes Lippay János (1606–1666) munkái, aki élete utolsó éveit érsek bátyja, Lippay György kertjében élte le. Feltehetően ez is közrejátszott abban, hogy jelentős kertészeti irodalmi tevékenységet fejtett ki. Nyomatásban öt munkája jelent meg, ebből kettő szövege maradt fent: a *Calendarium oeconomicum perpetuum* és a *Posoni kert*. A kalendárium hat korabeli kiadást megért latin címe mögött – meglepő módon – magyar szöveget találunk. Már ez a munka is számos rovartani témájú közlést tartalmaz, ehhez képest a *Posoni kert (1. ábra)* (Lippay 1664) valóságos tárháza a hajdani növényvédelmi ismereteknek. Méltán tekinthetjük Lippay főművét a 17. századi magyar növényvédelmi szakirodalom csúcsteljesítményének. A *Posoni kert* 1664-es bécsi kiadását az Akadémiai Kiadó 1966-ban hasonló kiadásban megjelentette, így bárki meggyőződhet Lippay korszakos ismeretanyagáról.

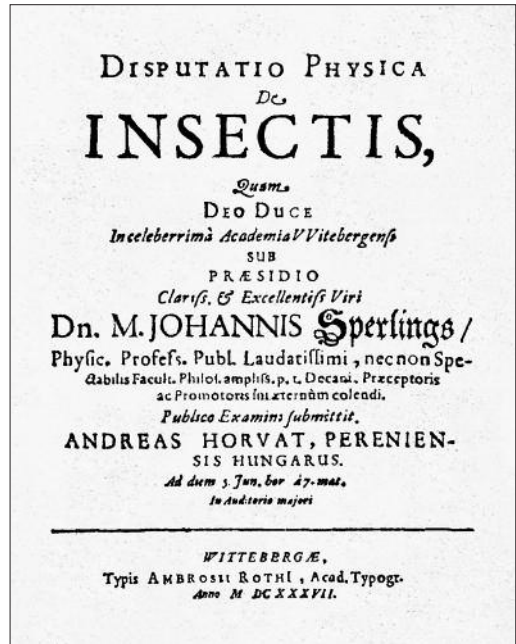

1. ábra. Lippay János *Posoni kert* című, Bécsben 1664-ben megjelent munkájának címlapja

Az első, magyar szerzőtől származó rovar-tani munka 1637-ben, Wittenbergben jelent meg (Regéczi) Horvát[h] András tollából, *Disputatio Physica de Insectis* címen (2. ábra). Bár a munka a pliniusi hagyományokat követő összefoglaló jellegű kompiláció, a kritikuss hangvétel nyomán a szerző széles körű rovar-tani ismereteit tételezhetjük fel.

A 18. században a *Disputatiot* további állattani munkák követték, de már magyar nyelven. 1702-ben jelent meg Miskolci Gáspár *Egy jeles Vad-kert-je*, majd ezt követően Molnár János (1783) és Gáti István (1795) is adott ki magyar nyelvű természethistóriát. Ezekben a munkákban azonban a rovarokról igen kevés szó esett. Miskolci Gáspár említett könyve az első magyar nyelven megjelent állattani munka, színes, veretes olvasmány, amely jól tükrözi a természetrjaz, ezen belül az állattan 17. századi állapotát.

Az első szigorúan vett rovar-tani tárgyú tudományos közlemények a 18. században jelentek meg hazánkban. A koleopterológiai irodalom egyik legelső közlésére Giovanni Antonio Scopoli (1763) könyvében bukkanhatunk, amely új bogárfajok leírásával is foglalkozik; közülük számos az akkori Magyarország területéről származik. Scopoli személyében, aki tíz évig a selmeci bányászati akadémián kémiát, ásványtant és elméleti kohásztant tanított, kiváló botanikust és zoológust is tisztelhetünk. Későbbi munkáiban (Scopoli 1770, 1772) más rovarrendekből is számos, hazánkból származó faj leírását közölte. Antoine Guillaume Olivier (1789) és Christian Creutzer (1799) közleményében is több, hazánkból leírt bogárfajjal találkozhatunk. A budai egyetem tanárai, Piller Mátyás és Mitterpacher Lajos a Szerémségben 1782-ben tett két hónapos kutatóútjukról, latin nyelven megjelentetett könyvükben számos új rovarfajt írtak le (Piller és Mitterpacher 1783). Tudománytörténeti szempontból jelentős faunisztikai munka Joseph Conrád (1782) írása Sopron környékének bogarairól. Ez a tanulmány a hazánkban megjelent legkorábbi bogarászati munkák egyike. Egy névtelen szerző (Anonymus 1792) 74 bogárfajt közölt a napjainkban Szlovákia Nyitrai és Besztercebányai kerületéhez tartozó Bars megyéből. 1795-ben jelenik meg az első,

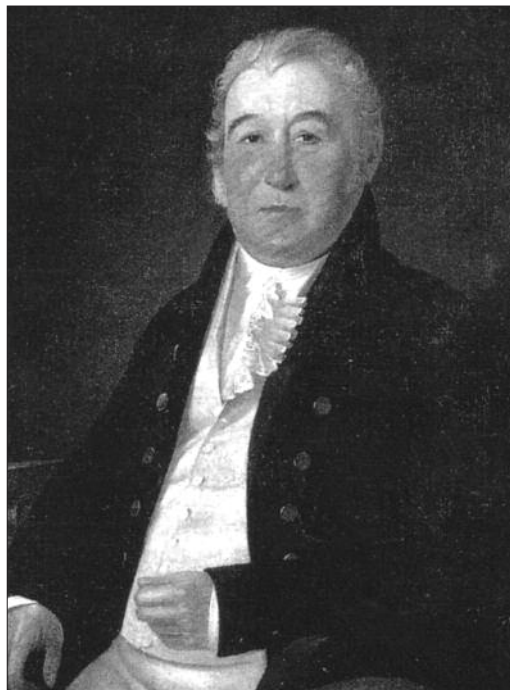

2. ábra. Az első, magyar szerző tollából készült rovar-tani munka: (Regéczi) Horvát[h] András *Disputatio Physica de Insectis* című írásának címlapja

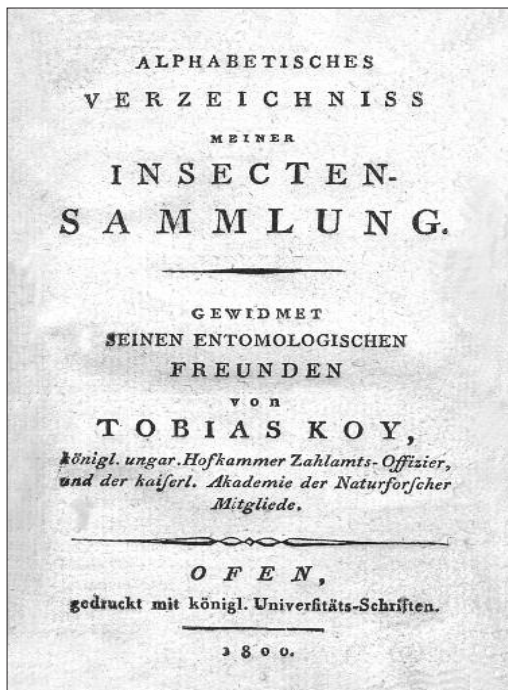
mai szóhasználattal élve monográfia a kolumbácsi légyről Joseph Anton Schönbauer tollából (Schönbauer 1795). Az 1800 előtti időkből a legtöbb magyarországi bogárfajt tárgyaló munka, számos új faj leírásával, az angol Robert Townson (3. ábra) útleírása (Townson 1797), illetve ennek függeléke. Az imponálóan gazdag fajlista és a néhány lelőhelyadat az első átfogó, Magyarországról szóló koleopterológiai közlésé avatja Townson könyvét (Merkel 1999).

A rovar-tani kutatások kiteljesedése (1800-tól a Fauna Regni Hungariae megjelenéséig)

A századforduló sok szempontból valóban fordulópont volt a hazai rovar-tani kutatások szempontjából. Tobias Koy pontosan ekkor jelentette meg gyűjteménye katalógusát, amely 2765 faj nevét tartalmazta, híven tükrözve széles körű érdeklődését. Tobias Koy (1757–1829) 1782-ben szegődött a bécsi császári pénzhivatalhoz. A szorgalmas ifjút hamarosan előléptet-

3. ábra. Robert Townson (1762–1827)
magyarbarát polihisztor

4. ábra. 1800-ban jelentette meg Tobias Koy
rovargyűjteményének katalógusát.
A könyvecske címlapja

ték, és Budára helyezték, ahol 1787-től a Magyar Udvari Kamara pénztárnoka lett. Koy szabadidejének minden percét gyűjtőkirándulásokra és gyűjteménye fejlesztésére fordította, amely jelentős méreteket öltött, és számos ritkaságot is tartalmazott. Gyűjteménye listáját (Koy 1800) (4. ábra) saját költségén jelentette meg, és elküldte entomológus barátainak azzal a céllal, hogy csere útján Buda környékén élő nem forduló fajokhoz jusson. Bár a kollekciónak jelentős hányada megsemmisült az 1838-as budai árvíz során, lepkegyűjteményéből több mint 800 kis üvegdoboz mind a mai napig fennmaradt a Magyar Természettudományi Múzeumban (Bálint 2008). Ilyen korú, még annak idején katalogizált gyűjtemény a világon másutt nem található. A mai rovarászok által egyik leggyakrabban használt gyűjtőeszközt, a fűhálót is ő eszelte ki. Rovartani gyűjtőútjain elválaszthatatlan társa és hű barátja volt Moriz Johann Böhm, akit szintén Bécsből helyeztek Budára számvevő tisztnak. Böhm gyűjtőnaplójából részletek is megjelentek, amelyek hű képet adnak Buda környékének

egykori faunájáról. E kirándulásokon részt vettek Frenreisz és Holzer gyűjtők is, akik valószínűleg szintén magyar királyi állami tisztviselők voltak. Koy és Böhm, valamint korábban Scopoli, Piller és Mitterpacher közlései hívták fel Európa gyűjtőit a magyar fauna gazdagságára, és nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy hazánk rovarvilágát külföldi rovarászok is vizsgálni kezdték.

A másik döntő momentum a Magyar Nemzeti Múzeumnak alapjainak lerakása volt. Gróf Széchényi Ferenc 1802-ben ajándékozta a magyar nemzetnek könyvtárát és éremgyűjteményét, megvetve az ország akkor legnagyobb tudományos intézményének alapjait. Még ebben az évben létrejött a természettudományi gyűjtemény csirája is, Habsburg József nádor több száz ásványból álló ajándéka révén. Az állatgyűjtést csak néhány évvel később kezdték meg, amikor több ezer lepkéből és csigából álló gyűjteményeket vásárolt az állam. Tehel János személyében 1809-ben nevezték ki a természet-

5. ábra. Frivaldszky Imre (1799–1870), a hazai tudományos igényű faunakutatás elindítója

rajzi gyűjtemények első gondozóját. 1822-ben Frivaldszky Imre (5. ábra) személyében már szakavatott, lelkes természetbúvár került a természetrajzi tárhoz (Bálint és id. Frivaldszky 2009).

Frivaldszky Imre (1799–1870) egy személyben utazó, gyűjtő, múzeumi igazgató-őr és zoológus volt. Kassán bölcséleti képzést kapott, majd 1816–1821 között a pesti egyetemen orvosi tanulmányokat folytatott; 1823-ban itt avatták orvosdoktorrá. Saját kérésére nevezték ki segéd-örnek a Magyar Nemzeti Múzeum természetrajzi tárához, ahol érdeklődése az akkor még kevésbé kutatott rovarvilág felé fordult, és különösen a bogarakat gyűjtötte. 1847-ben lett a Magyar Nemzeti Múzeum tiszteletbeli őre. Frivaldszky Imrét a hazai tudományos igényű faunakutatás egyik megszervezőjeként tartjuk számon. Míg fizetett gyűjtői a Balkánt és Törökországot járták, ő maga szakadatlanul kutatta Magyarországot, különösen az Alföld homokos területeit, illetve a Bánság rendkívül változatos és érdekes faunáját vizsgálta.

Időközben egyre több hazai, de főleg külföldi rovarász tollából származó faunisztikai ered-

6. ábra. Frivaldszky Imre, a magyar fauna sajátos jellegét először hangsúlyozó, a Kárpát-medence jellegzetes fajait bemutató kiadványának címlapja. A könyv 1865-ben jelent meg

mény jelent meg nyomtatásban is, és ez megeremtette az alapját az első nagyobb ívű összegzésnek. Az addigi ismeretek nyomán 1865-ben jelent meg Frivaldszky Imre, a magyar fauna sajátos jellegét először felismerő és hangsúlyozó, a Kárpát-medence állatföldrajzi, faunafejlődési szempontból jellegzetes fajait bemutató kiadványa, *Jellemző adatok Magyarország faunájához* címmel (Frivaldszky I. 1865) (6. ábra). Magángyűjteményét 1864-ben vásárolta meg az állam, s így került az első igazán nagy tudományos értékű, több száz típuspéldányt is tartalmazó bogárgyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumba. Frivaldszky Imre 1852-ben történt nyugdíjazása után utóda a múzeumban Frivaldszky János lett.

Frivaldszky János (1822–1895) (7. ábra) 1840-ben költözött Pestre, hogy jogi diplomát szerezzen. Végül a bölcsészeti kar mérnöki tanfolyamára iratkozott be, amelyet 1848-ban fejezett be. Nagyhirű nagybátyja 1840-ben vette magához, mint házi segítő. Feladata főleg rovarok gyűjtése, csomagolása és preparálása volt. Jánosnak nem volt egyetemi természettudományos képzettsége, a szükséges ismereteket nagybátyja könyvtárában sajátította el, és tőle tanul-

7. ábra. Frivaldszky János (1822–1895), a Nemzeti Múzeum Állattári Osztályának első igazgatója

ta el a gyűjtés minden fortélyát. Frivaldszky Imre megbízásából 1844-ben vállalkozott első külföldi útjára, amelyet később több követett. Időközben megszerette a természettudományos kutatómunkát; egész további életét a hazai állatok, azokon belül is az ízeltlábúak gyűjtése és feldolgozása töltötte ki. 1852-ben nevezték ki az Állattár segédőrének, néhány hónap múlva pedig rendes őrnök. A 44 év alatt, amíg a Nemzeti Múzeum szolgálatában állt, minden erejét és idejét a múzeumi gyűjtemények fejlesztésének szentelte.

Érdeklődését főleg a rovarok kötötték le, de nem tudta magát elszánni a specializálódásra. Egy nagy összefoglaló rovtani mű volt élete álma, amelyben Magyarország rovarait írta volna le, ez azonban nem készült el. A nagyszabású összefoglaló munka előtt azonban „tanácsosnak, sőt elkerülhetetlenül szükségesnek” látta, hogy a bogarak leírására szolgáló „műszavak” jegyzékét és magyarzatát megjelentesse (Frivaldszky J. 1867). A Magyar Tudományos Akadémia 1865-ben választotta levelező tagjává. Székfog-

lálóként a magyarországi egyenesszárnyú rovarok vizsgálatával elért eredményeit adta elő (Frivaldszky J. 1868). 1873-ban lett rendes tag, ekkor székfoglaló gyanánt a hazai futóbogarakról értekezett (Frivaldszky J. 1874). Élete késői szakaszában madarakkal is foglalkozott, ennek bizonyítéka hazánk madarainak általa összeállított névjegyzéke (Frivaldszky J. 1891).

1870 jelentős évszám volt a Nemzeti Múzeum történetében, mert ekkor állították fel az önálló Állattári Osztályt. Első igazgatója Frivaldszky János lett, aki 25 esztendőn át maradt ezen a poszton. Az Állattári Osztály önálló költségvetése nagyban megkönnyítette a tervszerű gyűjtőutak finanszírozását. S valóban, ettől az időtől számíthatjuk a hazai fauna igazán részletes kutatásának megindulását. A múzeum tisztségviselő kara lelkesedéssel látott hozzá a Kárpát-medence faunájának kutatásához. Ebben maga Frivaldszky János járt az élen, hiszen fáradhatatlan gyűjtő, feldolgozó és rendszerező munkájával megalapozta nem csak az intézmény Coleoptera, hanem Hemiptera, Hymenoptera, Lepidoptera, Neuroptera és Orthoptera gyűjteményeit is.

1870-től kapott segédi státuszt az osztályon Mocsáry Sándor (1841–1915) (8. ábra), aki Frivaldszky János és Karl János (Károli János) mellett kezdett dolgozni. Pályája szépen ívelt, 1882-től segédőrként, majd 1910-től igazgatórként tevékenykedett. 1914. június 1-jén, nyugdíjazásakor vehette át az osztályigazgató címet. Bár tekintélyes mennyiségű bogárral is gazdagította a gyűjteményt, érdeklődésének középpontjában a hártványászárnyúak álltak. Főművét, a Föld fémdarazsait bemutató munkáját, amely a világmonográfiák sorában napjainkban is az elsők között említhető (Mocsáry 1889), akadémiai levelező tagsága székfoglalójául 1899. április 15-én adta elő. Halála után Csiki Ernő (1916) így méltatta munkásságát: „... lankadatlan buzgalomával sikerült elérnie, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum darázs- mész- és hangyagyűjteménye most már a világ legnagyobb természetrajzi múzeumainak hasonló gyűjteményeivel mind gazdagságra, mind tudományos értékre nézve bátran vetekedhetik, sőt egyes részeiben azokat jóval felül is múlja.”

8. ábra. Mocsáry Sándor (1841–1915), a hártvásszárnyú rovarok specialistája

A két Frivaldszky, Mocsáry és sok hazai és külföldi gyűjtő, specialista munkássága jelentette a tudományos alapot hazánk rovarfaunájának tervszerű kutatásához, amelynek kezdetét az elmondottak alapján a 19. század második felére tehetjük. A kutatómunka eredményei a század végére a maga korában egyedülálló tanulmánykötetté összegződtek: megjelent az akkori Magyarország egész területére kiterjedő faunisztikai ismereteinket bemutató mű, a *Magyar Birodalom Állatvilága (Fauna Regni Hungariae)* harmadik kötete (9. ábra), amely hosszú évtizedekre meghatározó forrást jelentett minden faunisztikai tevékenységhez.

A 19. század második felének felpeszdlülő szakmai életét jól tükrözi, hogy Kaufmann Ernő 1883-ban saját kiadásában megjelentethette az egyetlen évfolyamot megélt *Rovarászati Lapokat*. Ennek folytatását jelentette a Horváth Géza által szerkesztett, 1884-ben induló *Rovartani Lapok*, amely azonban szintén tiszavirág-életűnek bizonyult: csak három évfolyam került az olvasók kezébe. Sokat elmond a lap mindennapjáról, hogy a harmadik kötetet már Biró Lajos,

9. ábra. A Magyar Birodalom Állatvilága (*Fauna Regni Hungariae*) harmadik kötetének címlapja. A kötet Magyarország akkori területéről kimutatott ízeltlábúak felsorolását tartalmazza

Lendl Adolf és Vángel Jenő szerkesztette és adta ki. Tíz évet kellett várni, amíg Abafi-Aigner Lajos és Jablonowski József újraindította a folyóiratot. Az újság további pozitív hatást eredményezett, hiszen olvasótáborából verbuválódott a születő Magyar Entomológiai Társaság magva.

A gazdasági/növényvédelmi állattan formálódása a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomás megalakulásáig

A hazai mezőgazdaság fejlődése megkívánta a szakmai ismeretek bővülését, ezen belül a kártevő szervezetek minél jobb megismerését és az ellenük való védekezés kialakítását. A már korábban is említett munkák (Comenius Amos és Lippay János könyvei) és számos további enciklopédikus mű (például Szent-Ivány 1669–1691, Grossinger 1793–1794) is nagyban hozzájárult a mezőgazdasági biológia alapjainak lerakásához. Az igazi mérföldkövet azonban a

10. ábra. Mitterpacher Lajos (1734–1814), a pesti egyetem mezőgazdaságtan professzora

mezőgazdasági oktatás megindulása jelentette. A nagyszombati egyetemen a természetrajzot Piller Mátyás (1733–1788) adta elő. Hallgatói számára írt, két kiadást is megért tankönyve (Piller 1780–1781) korszerű ismeretanyagról és szemléletről tanúskodik; jellemző rá például a külföldi források feltüntetése. A rendszertant Linné nyomdokain oktatta. A Nagyszombatról 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre költöztetett egyetemen a mezőgazdaságtant Mitterpacher Lajos (1734–1814) (10. ábra) adta elő. Az általa oktatott tananyag még nem volt mentes kora naiv elképzeléseitől, és Linné rendszerét is fölöslegesnek tartotta bemutatni. Helyette önkényes, saját rendszert oktatott. Ennek ellenére irodalmi munkásságában (pl. *Elementa rei rusticae in usum academiaram regni Hungariae conscripta* című, 1779 és 1794 között megjelent munkájában) már felfedezhetők a progresszivitás jegyei, hiszen itt kifejezetten gyakorlatias szemszögből mutatta be a kártevő állatokat. Rovartani szempontból azonban munkásságuk legtöbbet idézett darabja a kettejük Szerémségben tett útjáról készült kiadvány (Piller és Mitterpacher 1783). Érdekes adalék, hogy útjuk során kártevő lepkéket, például a szőlőiloncát

11. ábra. Nagyváthy János (1755–1819), az első magyar nyelvű mezőgazdasági kézikönyv szerzője

(*Sparganothis pilleriana*) is megfigyelték, sőt éppen a Piller által gyűjtött példányok alapján írta le a fajt újként Ignaz Schiffermüller bécsi lepkész.

A fiatal Nagyváthy János (1755–1819) (11. ábra) életútjára döntő hatással voltak a pesti egyetemen Mitterpacher előadásai. Agrártudományi munkásságát a korszerűbb, új módszerek ismertetése és alkalmazása jellemzi. Nevéhez fűződik az első magyar nyelvű mezőgazdasági kézikönyv (Nagyváthy 1791) kiadása is, amely Széchényi Ferenc támogatásával jelent meg. Szellemi hatása vitathatatlan a keszthelyi Georgikon alapításában. Életműve még egy olyan könyvet tartalmaz (Nagyváthy 1821), amelyben már kifejezetten növényvédelmi tartalmú szöveget, sőt ezzel a témakörrel foglalkozó fejezetet is találunk. A *Magyar practicus termesztő* azonban már csak halála után jelenhet meg, három további munkája társaságában.

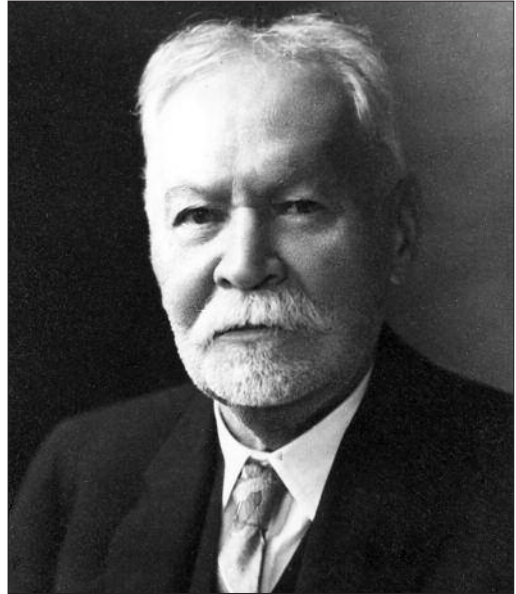
A 19. század számos szempontból jelentős változásokat hozott a mezőgazdasági, illetve az erdészeti rovartan tudásanyagában és annak alkalmazásában. A század első évtizedeiben a mezőgazdaság vonatkozásában Pethe Ferenc munkássága a meghatározó erejű, az erdészet terü-

tén pedig a kötelező hernyóirtást kimondó 1852. évi erdőtvény és annak 1858. január 1-jén kelt császári nyílt parancsa az, amely új korszakot nyitott.

Pethe Ferenc (1762–1832) a keszthelyi *Georgikon* tanára, korának kimagasló mezőgazdasági szakírója volt. A *Pallérozott mezei gazdaság* című háromkötetes munkája (Pethe 1805–1814) gazdag tárháza azoknak a haladó irányzatoknak, amelyek már áthatották a kor európai mezőgazdaságát és növényvédelmét. Pethe hazai tanulmányai után nyolc évig külföldön tanult és gyűjtött tapasztalatokat, amelyeket a *Georgikon* katedrájáról adott tovább hallgatóinak.

Kevés olyan rovarfaj létezik, talán a burgonyabogarat (*Leptinotarsa decemlineata*) kivéve, amely akkora hatást gyakorolt volna a hazánkban folyó entomológiai kutatások menetére, mint a filoxéra, azaz a szőlő-gyökértetű (*Dactulosphaira vitifoliae*). Kártételének rettegett híre jóval megelőzte magát a rovar. Amikor 1875-ben Pancsován először észlelték, Nyugat-Európa országaiban már javában károsított, és sürgős intézkedést sürgetett az érdekelt országokban. Hogy mennyire országos, sőt kontinentális léptékű kérdésről volt szó, azt jól érzékeltette már Herman Ottó 1879-ben, *A filoxéra ügyében* címmel megjelent közleménye is. Hazánkban azonban csak az 1880. évi II. törvény-cikk intézkedett az *Országos Phylloxera Bizottság* felállításáról. Sőt, szükségesnek tartották egy *Országos Phylloxera Kísérleti Állomás* létrehozását is. Bár az intézmény alapítását parázs viták és viharos események előzték meg, az senki számára nem lehetett meglepő, hogy az Országos Phylloxera Bizottság 1880. június 19-én tartott gyűlésén Horváth Gézát (1847–1937) ajánlotta az állomás élére. Horváth igent mondott, és vállalta az állomás vezetését. Alig több mint tíz esztendő múlva, az 1891-es franciaországi tanulmányút tapasztalatainak tükrében Horváth Géza utolsó cikkét írhatta meg a filoxérával kapcsolatban. Ekkora a filoxérakérdés megoldásának kulcsa már Franciaországban és hazánkban is a szakemberek kezében volt.

Horváth Géza (12. ábra) már fiatalon elkötelezte magát a szipókás rovarok (Hemiptera) ta-

12. ábra. Horváth Géza (1847–1937), a filoxéra elleni védekezés kidolgozója, a Magyar Entomológiai Társaság első elnöke

nulmányozása mellett, és szép monográfiában foglalta össze a hazai bodobácssfélekről összegyűjtött ismereteit (Horváth 1875). Bár kedvenc csoportja mellett élete végéig kitartott, más rovarrendekkel kapcsolatban is jelentek meg munkái. Életművének számos darabja ma is megkerülhetetlen a hemipterológiai kutatásokban.

Ő indítványozta a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának 1893. február 9-én tartott ülésén, hogy Magyarország ezeréves fennállása ünnepének emlékére kívánatos volna Magyarország faunájának teljes leírása, „amely a hazánk területén élő, illetőleg eddig biztosan megfigyelt állatfajoknak rendszeres és kritikai jegyzékét tartalmazná s egyszersmind a fauna teljes leírásának biztos alapját, úgyszólván *Prodromus*át alkotná”. Meg kell említenünk, hogy a hazai állatföldrajzi kutatások megindulásához a századfordulón, a magyar fauna keletkezéséről tartott előadása is nagyban hozzájárult.

Hazánkban Horváth Géza nevéhez fűződik a mezőgazdasági/növényvédelmi állattan fejlődésében a legnagyobb hatású tevékenység. Ő az első, akinek életművében a szigorúan tudomá-

nyos entomológia, az alkalmazott rovartan és a gyakorlati növényvédelem szerves egységet alkot, és ő az, aki kiépítette az elméleti és a gyakorlati kutatások közötti hidat. A filoxéra elleni védekezésben elért eredményei nemzetközi jelentőséget is kaptak: sikerei egyben a magyar növényvédelem külföldi elismerését is jelentették. Vajon mi lehetett Horváth Géza titka, miben tudott ő többet, mást, mint külföldi kollégái? Bizonyos, hogy ez a többlet abban az életfelfogásában gyökerezett, hogy az adott élőlényt mindig környezetével együtt, abba ágyazódva kell tanulmányozni. A filoxéra elleni védekezés kulcsa, az amerikai alanyok ellenálló képességének felismerése is erre a darwini alapokon nyugvó szemléletre épült. Felismerte, hogy nem elég a rovarok „*leíró systematikáját*” művelni, és nem elegendők a pusztán bonctani és embriológiai tanulmányok, ha nem kutatjuk a kártevő szervezetek életmódját és fejlődési viszonyait. Ezt kell, hogy kiegészítse a különféle védekezési eljárások tanulmányozása, az akkor még gyakorlatban járó kémiai növényvédelem egyre tökéletesebb eljárásainak kidolgozása. Úttörő szemlélettel olyan csapást jelölt ki a „gazdasági rovartan” számára, amely egyedüli járható útnak bizonyult a jövőben.

A korszak másik kiemelkedő jelentőségű személyisége Jablonowski József (1863–1943) volt, aki még 1890-ben került az Országos Phylloxera Kísérleti Állomásra Horváth Géza mellé, majd az intézményből szervezett Magyar Királyi Állami Rovartani Állomás vezetője lett 1896-tól, 32 éven át. Jablonowski forradalmasította a hazai növényvédelmet. Bátran kijelenthető, hogy nincs az alkalmazott állattannak olyan csoportja, amivel ne foglalkozott volna. Nevéhez fűződik a növényvédelmi prognosztika alapjainak lerakása is. Jelentős részt vállalt a filoxéra elleni sikeres védekezés kidolgozásában.

Ez volt az az idő, amikor Horváth Géza elmondhatta, hogy mind a maga, mind az intézete részéről dolgát befejezte, tehát új munkakört kért (Jablonowski 1918a). Ebben az időben nemcsak a filoxéra jelentett gondokat, hanem a vértetű, a vetési bagolylepke, a gabonalegyek, a marokkói és az olasz sáska megjelenése és elszaporodása is hasonló aggodalmakat okozott. A

növekvő feladatok ellátása végett az Országos Phylloxera Kísérleti Állomást 1890-ben a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomássá átalakították. Az új intézetet Budára költöztették, majd később is többszöri költözködéssel kényesült.

Az Országos Phylloxera Kísérleti Állomás első tisztviselői között találjuk Emődy Józsefet, Blaskovich Ödönt, Bíró Lajost, Lehner Vilmost, Müller Ottót, Tömösváry Ödönt. Az újjá szervezett intézményben pedig már ott dolgozott Sajó Károly, Jablonowski József, Vellay Imre és Kadocsa Gyula is.

Társulatok, egyletek, asztaltársaságok a Magyar Entomológiai Társaság megalakulásáig

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztálya

Megállapíthatjuk, hogy hazánkban a tisztán entomológiai és az alkalmazott rovartan kutatások a 19. század végére már szervezett keretek között és minden tekintetben a helyes irányban fejlődhetek. Kialakult a hazai kutatásokat meghatározó szakembergárda, és a nem hivatásos rovarászok munkája is egyre markánsabban mutatkozott meg. Ennek fényében talán még inkább rejtély, hogy miért kellett 1910. május 4-ig várni, hogy a Magyar Entomológiai Társaság megalakulhasson. Napjainkban, 100 év távlatából, szinte lehetetlen a kérdésre válaszolni.

Bugát Pál ösztönzésére alakul meg a Magyar Természettudományi Társulat 1841. június 13-án. Még csak magyar és magán, és nem királyi, mert a Helytartótanács a társulatot nyilvánosnak és országosnak el nem ismerte, és neki „oklevél-ozthatási képességet” sem engedélyezett. A királyi szót majd csak a királyi engedély kieszaközlése után, három évvel a társulat megalakulását követően, 1844. október 22-én nyerte el a társulat, miután István főherceget pártfogóul megnyerték. Az alapítók célja nagyívű volt, s talán túl merész is a rendelkezésre álló erőkhöz képest: a természettudományokat művelni, hazánkat természettudományilag vizsgálni, sőt még természetrajzi gyűjtemények fölállításáról

is gondoskodni (Szily 1892). Elég azonban egy pillantást vetni a tagok névsorára, és azonnal kiviláglik, hogy Frivaldszky Imrén és Petényi János Salamonon kívül nem volt az állattannak szakavatott művelője a társulatban. Éppen ezért az sem meglepő, hogy maga Frivaldszky Imre volt az egyedüli, aki belátta, hogy egy ilyen sok irányban ténykedő társulat erejét meghaladja a hazai fauna tanulmányozása és összegyűjtése. Már 1842. november 21-én a választmány elé terjesztett egy külön „*honi természetvizsgáló intézetet tárgyazó tervezetet*”, de a fennmaradt jegyzőkönyv szerint a jelenlevők e beterveztést „*mint barátságos közlést örömmel hallgatták, de mint más helyre szánt ügghöz véleményök kifejezését szükségesnek nem tartották*”. 1842-ben az Akadémia elé tárta a javaslatot, majd 1843-ban papírra is vetett, *Javaslat a természettudomány hazánkban felvirágoztatása ügyében* címmel. A bírálók azonban túlzónak találták a tervezetet, és úgy gondolták, a végrehajtásra a Természettudományi Társulat önmagában is elegendő. Sajnos, a jövő Frivaldszky Imre félelmeit igazolta, a társulat képtelen volt a kezdeti lépéseket is megtenni. Jól érzékeltetik a helyzetet Entz Géza (1892) mondatai: „*A társulat állattani gyűjteménye ugyanis, a mely hivatva lett volna a hazai fauna kidolgozásának alapul szolgálni, mikor hosszú vajudás után végre 1856-ban a nemzeti múzeumnak átadatott, az átadási jegyzőkönyv szerint, a következő darabokból állott: 12 csontváz (egy köztök hasznavehetetlen) 15 kitömött emlős (tíz köztük hasznavehetetlen); 228 kitömött madár (több köztök hibás) 3 madárfészek (hasznavehetetlen); kétféle madártojás; 316 faj csiga és kagyló; 17 faj csúszómászó; 1 faj hal; 2 darab „gyomorkölabdacs”; 4 darab húgyhólyagkő (ökörből); 10 üveg csodaszülött szeszen; 9 darab belféreg; 30 üveg élősdű állatokkal; 1 száraz anatómiai készítmény.*” Frivaldszky a tervezetet 1844-ben kinyomtatta (Frivaldszky I. 1844), majd a pozsonyi országgyűlés tagjai között is szétosztotta. Bár ott nagy tetszéssel fogadták, a megvalósításért semmit nem tettek. A nagy terv elbukott, és a végrehajtás mindennapjai visszakényszerültek a Természettudományi Társulat keretei közé.

A Természettudományi Társulat előadásai-

nak a zoológia szinte minden ágára kiterjedő sokfélesége is híven tükrözte a társulat szétága-zó érdeklődését. Az első rovtartani előadást Dolezsall Gábor tartotta 1842. február 8-án, *A bögföly (Oesterus) rovaremről* címmel. A későbbiekben Csórey Döme Sándor a méhekről, Heuffel János (1851) pedig a kolumbácsi légyről érkezett. Frivaldszky Imre nevéhez is fűződik egy előadás, amelyben kis-ázsiai útja eredményeiről számolt be (Frivaldszky I. 1845). Számos ülésen hangzott el, hogy szükséges lenne a hazai rovarfajok névsorának összeállítása, sőt Sadler József sürgetésére 1847-ben el is határozták egy ilyen jegyzék kiadását, amely azonban nem jelent meg.

A szabadságharc leverése utáni évtizedek bűnultságból a társulat csak az 1860-as években ébredt, amikor már egy újabb nemzedék kezdte meg működését. A kor meghatározó alakjai Frivaldszky János, Chyzer Kornél és Margó Tivadar zoológusok voltak. A társulat élete válaszóthoz is érkezett, hiszen egyre több jel mutatott arra, hogy az Akadémia veszi át a hazai természettudományi kutatások irányítását, és a társulatra inkább az ismeretterjesztés feladata hárul. Jól tükrözte a változást, hogy a zoológusok közleményeit már az Akadémia jelentette meg, és az 1860 és 1868 között megtartott állattani előadások írásos változatai sem a társulat kiadványában láttak napvilágot.

Az 1859. december 29-én tartott közgyűlés hozott határozatot egy még 1846-ban kihirdetett gazdasági állattani pályázat ügyében, amely így hangzott: „*Kell-e, lehet-e és tanácsos-e némely állatokat gazdaság, egészség és kényelmünk tekintetéből kiirtani vagy kevesbiteni, s ha igen, melyek azok s mi módon irthatók ki?*” A pályázat első díját (16 aranyat) dr. Károlyi Sámuel nagykovárosi városi főorvos, második díját (8 aranyat) pedig Pávay Elek nyerte el.

Egyre többen fordultak a társulathoz a rovarok károsításával kapcsolatban; a megkeresésekre főleg Margó Tivadar és Kátai Gábor válaszolt.

Az 1869 és 1890 közötti időszakra az állattani ismeretek népszerűsítése volt a jellemző, a dolgozatok a tudománykedvelő nagyközönséghez szóltak. A *Természettudományi Közölny* ha-

sábjain a kor legnevesebb rovarászai is gyakran jelentkeztek írásokkal.

A társulatban számos alkalommal folyt hosszús polémia arról, hogy egyre nagyobb terhet és nehézséget jelent, hogy az előadóüléseken a jelenlévőknek egymástól távol eső természettudományos témájú előadásokat kell végighallgatniuk, ahelyett, hogy szakosodott üléseken a résztvevők szűkebb szakterületüknek megfelelő előadások részesei lehetnének (Gombocz 1941). Az egyre erősödő mozgalom első megfogalmazását Ilosvay Lajos adta elő a Természettudományi Társulat 1891. január 21-i közgyűlésén.

A szakosztályok megalakulását megelőző szervezkedés érdekes mozzanata volt az a találkozó, amelyet Lengyel Béla, a társulat első titkára hívott össze. A megbeszélés 10–15 fő között zajlott le, köztük volt Margó Tivadar, Paszlavszky József, a Rovartani Állomásról Horváth Géza igazgató, Sajó Károly és Jablonowski József, a múzeumból Frivaldszky János igazgató-őr és Mocsáry Sándor. Kimondatlanul, de itt dőlt el az is, hogy ki vezeti majd az újonnan létrejövő szakosztályt: „... *Habár Lengyelnél nyíltan nem került szóba a szakosztály szervezése és a vezetésére alkalmas jelöltek emlegetése, de már akkor is biztos volt, hogy a múzeumi állattani szakosztály feje, Frivaldszky lesz az új szakosztályi elnök. Titkár lett Lendl Dolfi, aki akkorra műegyetemi helyettes tanár volt, Herman Ottóval már északon járt s így lát-szatra a jövő embere volt. (...) A végső szó Lengyel tanáré volt, ki az értekezletet azzal fejezte be, hogy a jelenlévők egyhangúlag szükségesnek tartják a »zoológiai szakosztálynak« megszervezését, és így ő ilyen irányban megteszi a Társulatnak a megfelelő javaslatot. Ezt megtette, s így lett valóvá a »zoológiai értekezlet«, a mai zoológiai szakosztály megvalósulása!*” (A részletek Jablonowski József Dudich Endréhez írt leveléből származnak. Részletesen lásd: Horváth és Korsós 1994).

Az 1891. november 18-i választmányi ülésen Lengyel Béla első titkár Ilosvay Lajos indítványára felolvasta a szakosztályok alakítása ügyében kiküldött bizottság jelentését: „[A bizottság] *E célból javasolja: léptessenek életbe*

szakértekezletek (tudományos konferenciák), melyeken a szakférjak megjelenvén, előterjesztéseiket megtehessek és fölöttök eszmecserébe bocsátkozhassanak. (...) Tekintettel arra, hogy a geológiai és fizikai társulat, tudományzakaikban a fent jelzett irányban működnek: a K. M. Természettudományi Társulat keretén belől, egyelőre négy tudományzabbról kellene szakértekezleteket szervezni. Ezek: élettan, állattan, növénytan, chemia, és ezzel kapcsolatban mineralógia” (Anonymus 1891). Az 1891. december 16-i választmányi ülésen Lengyel Béla titkár már a következő előterjesztést tette: „... *eddigelé három szakértekezlet alakult már meg, ú. m.: a zoológiai 1891. november 26-án, elnökül Frivaldszky Jánost, aelnökül Entz Gézát és jegyzőül Lendl Adolfot választván; ...*” (Anonymus 1892). A napjainkban Állattani Szakosztálynak nevezett szakértekezlet második ülését, valójában az első szakmai előadóülést 1892. január 14-én tartották, az előadók Frivaldszky János, Entz Géza és Biró Lajos voltak. Az ülések helyszíne már a kezdetektől néhány lehetőség között váltakozott: az egyetem Állattani Intézetének előadója (Eszterházy utca 3.) valamint a Természettudományi Társulat saját előadóterme (Eszterházy utca 16.) szerepeltek legtöbbször (Horváth és Korsós 1994).

A hazai zoológusok szakosztálya szerveződése hatalmas lökést jelentett a hazai faunisztikai és a formálódó növényvédelmi állattani kutatásoknak is. Mindvégig az Állattani Szakosztály volt létszámában és aktivitásában is a legerősebb. Az évente megrendezett tavaszi és nyári gyűjtőkirándulások is az összetartozást növelték. A faunisták erejét mutatja, hogy a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának 1893. február 9-én tartott ülésén indítványozta Horváth Géza Magyarország faunájának teljes leírását, amely több kötetben, de végül is megjelent. Ha kezünkbe vesszük az egyes köteteket, az izeltlábúakat tárgyaló harmadik kötet terjedelmében messze megelőzi a többi. Mindez a honi rovarászokra rótt a legnagyobb volumenű munkát, amely körükben is az összefogás megerősödését eredményezte. Feltehető, hogy ez hívta életre a Budapesti Entomológusok Asztaltársaságát is.

A Budapesti Entomologusok Asztaltársasága

A Horváth Géza által megfogalmazott feladat, a faunakatalógus összeállítása során jelentkező nehézségek törvényszerűen ösztönözték a hazai rovarászok egyesülését. A baráti kapcsolatok azonban más utakon is elindították a szervezkedést. 1892 nyarán három, régebben összebarátkozott budapesti lepkész, Uhryk Nándor orvos, Kosztka László gyógyszerész és Abafi Aigner Lajos könyvkereskedő közös kirándulások és barátságos összejövetelek alkalmával ismételten hangoztatták, mennyire kellems, és az ügy érdekében kívánatos lenne, ha a többi helybeli lepkésszel is találkozhatnának, szakmabeli tapasztalataikat egymással közölhetnék, közös kirándulásokat rendezhetnének, egymást buzdíthatnák, és fölös példányaikat kicserélhetnék (Huszty 1967). Az elhatározás 1893 januárjában érett tette, amikor Uhryk Nándor, Abafi Aigner Lajos és Wachsmann Ferenc asztaltársaságot alapítottak.

Bár az asztaltársaságnak nem volt formális működési szabályzata, de tagjai heti rendszerességgel találkoztak, bemutatták egymásnak új gyűjtéseiket, csereberéltek és előadásokat hallgattak. Igazi társulati életet éltek: elnököt választottak, jegyzőkönyvet vezettek üléseiről, és oklevelet adtak ki. Uhryk Nándor (1849–1909) (13. ábra) vezette az asztaltársaságot egészen 1909-ben bekövetkező haláláig. Halála után Lósy József (1910) így jellemezte az asztaltársaságban uralkodó légkört: „*Abból a huzavonából, mely a magyar tudományos törekvések között szakadatlanul – a hiúság vértjében, az önzés paizsával – tusázik, a kis társaságba soha egy zavaró szót sem engedett bejutni. Az ő érdeme volt, hogy igénytelen szerénység, önzetlen barátság és buzgó tudomány szeretet, változatlan békében összetartott bennünket.*”

A társaság működésével kapcsolatban a források igen hiányosak, hiszen java részük megsemmisült, vagy még nem feltárt, így csak töredékesen ismerjük ténykedésüket és helyhiány miatt csak néhány epizódot villantunk fel: 1897-ben a társaság minden pénteken esti fél hét órakor a Muhr-féle vendéglő (Kerepesi út 44.) külsőszobájában tartotta összejövetelét, melyre

13. ábra. Uhryk Nándor (1849–1909), a Budapesti Entomologusok Asztaltársasága alapító elnöke

minden érdeklődőt szívesen vártak. Az 1897. január 29-i és február 5-i összejöveteleken Pável János néhány hazánk faunájára jellemző lepké-faj életmódját mutatta be. Felidézte, hogyan gyűjtötte Frivaldszky Imre svábhgyi villája kertjében a *Thecophora fovea* első hernyóját (Apollinus 1897a).

Az 1897. február 12-i összejöveteleken részt vett Chyzer Kornél, Horváth Géza, Mocsáry Sándor és Madarász Gyula is, valamint gróf Wass Béla lepkész. Pável János bemutatta a Wass Béla által gyűjtött ritkább lepkéket, melyeket a Nemzeti Múzeumnak adományozott. A február 26-i összejöveteleken Pável János több ritka bogarat hozott magával, amelyek inkább csak Herkulesfürdő környékén fordulnak elő. Utána néhány lepké életmódját ismertette. Uhryk Nándor a medvelepkékből ismertetett néhány ritka és érdekes fajt. Végül Abafi Aigner Lajos ismertette a hazai nagylepkék névjegyzéke nyomán (amelyet Pávella állított össze) azok számát: Magyarországról eddig 1382 faj és 321 fajeltérés ismeretes (Apollinus 1897b).

Az 1897. március 12-i és 19-i összejöveteleken Pável János néhány érdekes lepkét és bogarat

14. ábra. Az ifjú Csiki Ernő (1875 – 1954), aki hosszú időn keresztül volt a Magyar Entomologiai Társaság titkára, majd elnöke

mutatott be. Uhryk Nándor ismertette, hogy hazánkból jelenleg 1246 Microlepidoptera-faj és 28 eltérés ismeretes (Appolinus 1897c).

Az 1898-as évtől kezdődően a *Rovartani Lapok* borítója belső oldalán már csak egy mondatot találunk, amely jelzi, hogy a budapesti entomológusok minden pénteken a szokott helyen, a Muhr-féle vendéglőben (a későbbiekben Kaszás-féle vendéglő) találkoznak. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztálya gyűjtőútjai mellett az asztaltársaság kisebb kirándulásokat is szervezett, így például Peszérre (Baudisz Antal, Ulbricht Ede, Török Artúr és Abafi Aigner Lajos), Isaszegre (Uhryk Nándor, Ulbricht Ede, Török Artúr és Wachsmann Ferenc), Szárra (Abafi Aigner Lajos, Götzelmann Tivadar, Uhryk Nándor, Ulbricht Ede és Wachsmann Ferenc), a Mátrába (Baudisz Antal, Cerva Frigyes, Kosztka László, Uhryk Nándor, Ulbricht Ede), Mehádiára és Orsovára (Abafi-Aigner Lajos, Bordán István), Ószödre (Götzelmann Tivadar, Ulbricht Ede és

Wachsmann Ferenc az ott lakó Ehmann Ferenc-hez) (Anonymus 1898). A kisebb hírek rovatában elszórva számos utalást találunk az összejövetelekkel kapcsolatban.

1899-ben a társaságnak 12 „rendes” tagja volt (Abafi-Aigner Lajos, Baudisz Antal, Csiki Ernő, Ehmann Ferenc, Lakatos Károly, Lendl Adolf, Mallász József, Szépligeti Győző, Török Artúr, Uhryk Nándor, Ulbricht Ede és Wachsmann Ferenc) de az üléseket gyakran 20–30 vendég is látogatta. Esetenként külföldi rovarászok is megfordultak a Muhr-vendéglőben, ahol a beszámolók, előadások után a vacsoraasztal mellett kötetek szorosabbra a barátságok. A tagok nem fizettek tagdíjat, így utólag azt sem tudni, hogy a működés szerény költségeit mily módon fedezte a társaság (Anonymus 1899a). Kirándulásait rendszeresen folytatták Budapest környékén, de egyesek külföldi utakon is sikerrel gyűjtöttek (Anonymus 1899b).

A társaságban Csiki Ernő (14. ábra), aki akkoriban még egyetemi éveit járta, de aktivitásával már megmutatta oroszlánkörmeit, már 1905-ben felvetette egy hivatalos társaság megszervezésének szükségességét. Bár a felvetést nagy örömmel fogadták, hosszú évekig mégsem történt semmi.

Feltehetően számos körülmény közrejátszott abban, hogy 1910-ben mégis megalakulhatott a Magyar Entomologiai Társaság. Paradox módon adhatott lökést a szervezkedésnek, hogy 1909. november 18-án, néhány napi betegeskedés után, 62 éves korában meghalt Uhryk Nándor, az asztaltársaság alapító elnöke. Hazánkban abban az időben egyedülként ő foglalkozott molylepkékkel; gazdag gyűjteményét halála előtt a Magyar Nemzeti Múzeum vásárolta meg.

A másik előrevívő tényező lehetett, hogy 1909 nyarán megalakult a Nemzetközi Rovartani Kongresszus magyar bizottsága: Horváth Géza (nemzeti múzeumi osztályigazgató, elnök), Jablonowski József (királyi tanácsos, a M. K. Állami Rovartani Állomás vezetője), Kertész Kálmán (nemzeti múzeumi őr) és Csiki Ernő (nemzeti múzeumi őr) személyében. A kongresszus színhelye Brüsszel volt, időpontja 1910 augusztusának első hete, amely egybeesett a világkiállítással.

A Magyar Entomológiai Társaság alapítása és működése

Az első rovtani társaságokat Angliában 1745-ben, Franciaországban 1832-ben, Németországban 1837-ben, Hollandiában 1854-ben, Belgiumban 1855-ben, Svájcban 1858-ban, Oroszországban 1859-ben alapították. Magyarországon, bár a hazai entomológusok képzettsége és tudományos tevékenysége nem maradt el kora követelményeitől, az alapításra 1910-ig kellett várni.

Tény, hogy a 19. század középső felének prominens magyarországi rovarászai inkább voltak hivatásos gyűjtők és rovarkereskedők, mint tudományos dolgozatokat megjelentető szakférfiak, az egyetlen Frivaldszky Imrétől eltekintve. A hazai rovarászat fejlődése szempontjából mérföldkő jelentőségű volt a Nemzeti Múzeum Állattárának 1870-ben történt megalapítása, amely megteremtette a hivatásos entomológiai kutatások hátterét, majd két évtized múlva a filoxéra rohamos térhódításának megakadályozására alapított Országos Phylloxera Kísérleti Állomás.

A hazai rovtani kutatások abban az időben két csapáson haladtak: az egyik a hivatásos kutatók (a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomás alkalmazottai) jártak, a másikon az érdeklődő amatőrök népes tábora. Sajnos, hosszú ideig nem akadt olyan szakember, aki az eltérő érdeklődésű, eltérő képzettségű és különböző motivációkkal rendelkező rovarászokat egységes társaságba tudta volna fogni. Feltehetően a kor hivatásos rovarászai nem látták meg az amatőrök gyűjtőtevékenységéből és egy szervezett társaság működéséből származó előnyöket. Az idő azonban lassan megérett a társaság létrehozására.

Ha a Magyar Entomológiai Társaság megalakulásának körülményeit összevetjük a bármely nagynevű rovtani társaságéval, számos hasonlóságot találunk. Vegyünk néhány példát!

Bár magát a *Royal Entomological Society* 1833-ban alapították, *Entomological Society of London* néven már 1745-ben létrejött egy társaság, amely számos, hosszabb-rövidebb életű csoportosulással együtt annak elődjének tekinthető. Oroszországban A. K. Manderstern és Y. I. Szimasko Szentpétervárott indította el egy formális rovtani társaság létrehozását. Az 1848-ban Európán végigsópró forradalmi hullám azonban hosszabb időre meggátolta a szervezkedést, egészen 1859. március 9-ig. Ekkor a Manderstern lakásán összegyűlő rovarászok megválasztották a formálódó társaság működési rendjét kidolgozó bizottságot. A társaság működési szabályzatát 1859. december 16-án fogadták el; első elnöknek K. M. Baert választották. A *New York Entomological Society* megalapítása szintén egy maroknyi lelkes rovarászhoz és természettudóshoz kötődött, akik G. Beyer prémgyáros otthonában találkoztak, ahol a házigazda rovargyűjteményét tanulmányozták, gyűjtési tapasztalataikat vitatták meg, vagy csebereltek és kereskedtek rovarokkal. Végül 1892. június 29-én öt entomológus formálisan is megalapította a társaságot.

A magyar rovtan történetében 1910. május 4. az a nevezetes nap, amikor megalakult a Magyar Entomológiai Társaság, a Magyar Rovartani Társaság elődje.¹ A szervezés oroszlánrészét Csiki Ernő vállalta. Miután az előkészületek előrehaladtak, az előkészítő bizottság nevében Horváth Géza elnök, valamint Csiki Ernő, Kertész Kálmán és Mihók Ottó hívták meg az érdeklődőket a társaság alakuló ülésére, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósági tanácstermébe. Az egybegyűlteket Horváth Géza köszöntette és megnyitotta az ülést. Megnyitó beszédét lelkes tetszéssel fogadta a mintegy ötven résztvevő. Mocsáry Sándor indítványára az alakuló ülés elnökévé Horváth Gézát, titkárává Csiki Ernőt választották. Az elnök ezek után feltette a kérdést, hogy az egybegyűltek akarják-e, hogy a Magyar Entomológiai Társaság megalakuljon. A lelkes

¹ Az alakuló ülés időpontjával kapcsolatban meglepő, hogy Horváth Géza a *Rovartani Lapok* 1911-es első számában 1910. május 14-ét jelölte az alakulás időpontjának (Horváth 1911). Kaszab Zoltán (1951) is ezt a dátumot idézi, majd később az 1910. május 10-i időpontot (Kaszab 1962). A *Rovartani Lapok* 1911-es első számának 14. oldalán a Társulati ügyek rovatban újra a május 4-i időpont szerepel. Számos későbbi forrás figyelembevételével az 1910. május 4-i időpont tűnik helyesnek.

igenlés után felolvasták az alapszabály tervezetét, majd ezt követte a tisztikar és a választmány megválasztása. Az szavazás eredménye egyhangú volt. A tisztikar a következő személyekből állott fel: Horváth Géza (elnök), Jablonowski József és Mocsáry Sándor (alelnökök), Csiki Ernő (titkár), Kertész Kálmán (pénztáros), Szombathy Kálmán (jegyző), Bolkay István (könyvtáros). A választmányba a következő tagokat delegálták: Baudisz Antal, Diener Hugó, Götzelmann Tivadar, Kertész Ába, Kuthy Dezső, Mihók Ottó, Szlabey Ernő, Szépliget Győző, Tomala Nándor, Vángel Jenő, Wachsmann Ferenc és Ulbrich Ede (Anonymus 1910).

Az alakuló ülésen 41 magyar rovarász vett részt és lépett be a társaságba. Az utókor megbecsülése miatt szükségesnek érezzük, hogy az alapítók nevét felsoroljuk: Bálint Sándor, Bolkay István, Cerva Frigyes, Csiki Ernő, Diener Hugó, ifj. Entz Géza, Ehmann Ferenc, Fodor János, Gerber János Rezső, Götzelmann Tivadar, Hajóss József, Hankó Béla, Horváth Géza, Jablonowski József, Kéméntzy Ferenc, Kertész Ába, Kertész Kálmán, Kuthy Dezső, Leidenfrost Gyula, Lintia Dénes, Lósy József, Mihók Ottó, Mocsáry Sándor, Mondok József, Náday Lajos, Pell Mária, Rátz István, Schenk Jakab, Schmidt Antal, Simonyi Semadam Sándor, Soós Lajos, Surmin Rezső, Szabó József, Szépliget Győző, Szilády Zoltán, Szombathy Kálmán, Tomala Nándor, Ujhelyi József, Vángel Jenő, Wachsmann Ferenc és Wachsmann János.² Az alapítók közül nyolc fő 100 koronás felajánlást tett alapítványi célra.

A *Rovartani Lapok* 1910. szeptemberi számában, a 142. oldalon jelent meg a Levélszekrény rovatban a következő közlemény, „Töb-beknek” címmel: „A Magyar Entomologiai Társaság működését 1911. január 1.-vel fogja megkezdeni, a tagdíj is akkortól fizetendő, a tagdíj 10 korona lesz és 2 korona belépti díj egy és mindekkorra az oklevél díja fejében. A tagok a tagdíj fejében folyóiratot (a *Rovartani Lapokat*, melyek egyúttal a társaság hivatalos lapját fog-

ják képezni) és külön kiadványokat fognak kapni. Különben a társaság prospectust fog szétküldeni minden rovarásznak a kinek címét csak tudja, melyből mindent meg fognak tudhatni.”

A társaság választmánya 1910. november 12-én és december 17-én ülést tartott, ahol megszövegezték azt a körlevelet, amit minden hazai rovarásznak megküldeni terveztek. Megtárgyalták a folyóirat ügyét is, és úgy döntöttek, hogy: „A folyóirat teljes átvétele a kezdő társaság részéről ezidőszert kockázatos dolog lévén, a választmány a folyóirat tulajdonosával [Csiki Ernővel] olyan megállapodásra jutott, hogy az a folyóiratnak a tagok számának megfelelő példányát a társaságnak kedvezményes áron bocsátja rendelkezésére. (...) Megállapodás történt arra nézve is, hogy a lapon jelezve legyen, hogy ez a társaság hivatalos közlönye, továbbá, hogy nem csak a társasági ügyeket, hanem (...) az üléseken előterjesztett dolgozatokat is közölje”. Döntöttek arról is, hogy a társaság az összejöveteleket a Neusiedler-féle vendéglő (Budapest, Ferenciek tere) különhelyiségében, minden szombat este 8 órakor fogja tartani, az előadásos összejöveteleket pedig minden hónap harmadik szombatján este 7 órakor. 1911-ben az előadásos ülések időpontja január 21., február 18., március 18., április 22., május 20., június 17., szeptember 16., október 21., november 18. és december 16. volt (Anonymus 1911).

A *Rovartani Lapok* 1911. évi kötetei már a Magyar Entomologiai Társaság hivatalos közlönyeként jelentek meg. Horváth Géza az első számban felhívást intézett a hazai rovarászokhoz, hogy minél többen olvassák a *Rovartani Lapokat*, s legyenek közreműködői az újságnak (Horváth 1911). A hazánkban működő entomológusok számát mintegy 200-ra becsülte, így azoknak csak egynegyede sereglett a Társaság zászlaja alá, ezért mindenkit arra buzdított, hogy csatlakozzon a Magyar Entomologiai Társasághoz.

A következő hónapokban a taglétszám szépen gyarapodott, a pénztár némi pozitívumot mutatott. A választmány döntött arról, hogy az

²Az alapítók közül Pell Mária budapesti tanárnőre hívjuk fel az olvasó figyelmét: ő volt az egyetlen hölgy az alapító tagok között.

alapítványként befolyt összeget Hazai Bank-kötvényekben helyezte el. Az év végére a tagok száma 80-ra emelkedett, bár Wachsmann Ferenc személyében már halottja is volt a társaságnak. A tagdíjak befizetése már akkor akadozott, az 1912. februári közgyűlésen Csiki Ernő titkári beszámolójában meg is említette, hogy a tagok egynegyede nem fizetett. A könyvtár 12 kötetet számlált. A közgyűlésen leköszönt az elnöki posztról Horváth Géza, helyette Mocsáry Sándort választották meg új elnöknek.

Az 1913. év említésre méltó történése, hogy a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomás könyvtára duplumpéldányaiból jelentős mennyiséget adományozott a társaságnak. A *Rovartani Lapok* 1913. évi július–augusztusi száma közölte a társaság alapszabályát. Ezt a belügyminisztérium által javasolt kiegészítések megtétele után Horváth Géza és Csiki Ernő írta alá és 1912. február 24-én terjesztették fel elfogadásra. A belügyminiszter rendeletéből Szabó miniszteri tanácsos láttamozta az elfogadott alapszabályt, amely 1913. március 7-én lépett hatályba. Az alapszabály többek között a társaság pecsétjéről is rendelkezett, melynek közepén a *Pselaphogenius mehadiensis* nevű tapogatósbogár látható, körülötte pedig a „Magyar Entomológiai Társaság 1910” felirat olvasható (15. ábra) (lásd még Csiki 1918).

A *Rovartani Lapok*ban megjelent beszámolók alapján az előadói létszám népes hallgatóság előtt zajlottak. 1914-ben a tagok száma némi gyarapodást mutatott, az évet 97 fő taggal kezdte a társaság, 1915-ben pedig 99 fővel. A választmány foglalkozott a tagtoborzás kérdésével is, mert a „*mostani csekély taglétszámmal nagy feladataink keresztülvitelére nem is gondolhatunk. Ki is nyomtattunk tagokat toborzó felhívást, annak szétküldése azonban jobb időkre maradt*” (Anonymus 1915).

1915-ben a háború már egyre erősebben éreztetette hatását, a taglétszám alig gyarapodott, az év elején 102 fő volt, a *Rovartani Lapok* a katonai bevonulások miatt egyre rendszertelenebbül jelent meg.

1916. március 17-én, a választmányi ülésen jelentette be Streda Rezső elnök, hogy Csiki Ernő le kíván mondani a titkári posztról. Az ala-

15. ábra. A Magyar Rovartani Társaság, a Magyar Entomológiai Társaság jogutódjának pecsétje

kulás óta, az évenként cserélődő elnökök mellett Csiki képviselte az állandóságot a társaság életében. A választmány, többek hozzászólása után, Csikitől döntése visszavonását kérte és ígérte, hogy mindenben támogatni fogja őt. Erre Csiki visszavonta lemondását.

1917-ben a *Rovartani Lapok* kiadása körüli nehézségek csak fokozódtak, az egyes számok jelentős késéssel jutottak az olvasók kezébe. Az anyagi helyzet jobbítása és a tagtoborzás élénkítése végett a kiadványok régebbi számait taggyűjtés céljából szétküldték. Ennek is köszönhető, hogy a taglétszám szerény mértékben, de növekedett, és 1916 végére elérte a 129-et. Többen tettek alapítói felajánlást, és számosan fizették be elmaradt tagdíjaikat. A pénztári pozitívumot újfent kötvényekbe fektették. Az 1917. évi közgyűlésen Tomala Nándor választmányi tag több pontból álló indítványt terjesztett elő az alapszabály módosítására. Ennek legfontosabb eleme arra vonatkozott, hogy az elnököt ne csak egyszer és csak egy évre, hanem többször, és hosszabb időtartamra is meg lehessen választani. Mivel a hírek szerint a belügyminiszter a háború ideje alatt semmiféle alapszabály-módosítást nem engedélyezett, a kérdést későbbre halasztották. A kitartó tagtoborzás eredményeként a taglétszám folyamatosan emelkedett az év során, a választmányi ülések javarészt az új tagok felvételével teltek. Az új tagok jelentős felaján-

lásokat tettek a társaság részére, részint értékpapírokban, részint kötelezvényen. Év végén a pénztáros bejelentette, hogy Budapest megadta az 1918. évi gyűjtési engedélyeket a budapesti tagok számára.

A *Rovartani Lapok* 1918. évi január–áprilisi számában tűnik fel először a következő névalak a társaság tagjaihoz intézett kérelem fejlécében: *Magyar Entomologiai (Rovartani) Társaság*. Jablonowski József (1918a) ugyanezt az elnevezést használta már a folyóirat nyitó számában megjelent cikkében is. Az 1918. február 2-i közgyűlés elnöki megnyitóbeszéde a következő mondattal kezdődik: „*Midőn a Magyar Rovartani Társaság t. tagjai évi közgyűlésük alkalmával találkoznak ...*”, majd Jablonowski a beszédet is hasonló módon zárja: „... *szíves barátsággal köszöntöm a Magyar Rovartani Társaság egybegyűlt t. tagjait és a mai közgyűlésünket ezennel megnyitom.*” (Jablonowski 1918b). Annak ellenére, hogy a közgyűlés nem határozott névváltoztatásról és a jegyzőkönyv is a megszokott névalakot tünteti fel, már világosan látszik a névváltoztatás szándéka.

Bár az alapszabályt az elnökválasztás ügyében nem módosította a társaság, a titkár indítványozta, hogy az elnök és több választmányi tag javaslata értelmében térjenek el az alapszabálytól és a leköszönő elnököt válasszák meg újra, többek között azért is, hogy a megkezdett tagtörzsi akcióját befejezhesse. A közgyűlés elfogadta a javaslatot és újra Jablonowski Józsefet választotta meg elnöknek. A pénztáros még bejelentette, hogy Mezössy Béla földművelésügyi miniszter 1918 januárjában 2000 korona segélyben részesítette a társaságot. A Magyar Entomologiai Társaság utolsó életjelt 1918-ban adott magáról, amikor a *Rovartani Lapok*ban beszámolt a május 17-én, az Állatkertben tartott választmányi ülésről (Anonymus 1918). Ekkor a választmány felhatalmazta a pénztárost, hogy 6717 korona értékben székesfővárosi kölcsönkötvényt vásároljon. A választmányi gyűlés után tartott rendes ülés hosszú évekre az utolsónak bizonyult. Az Állatkertben ekkor Cerva Frigyes nagyszabású rovarkiállítás rendezett, Herman Ottó pedig néprajzi mintákat, kolibri-gyűjteményt, gyökérből készült alraunokat (szeren-

csenyökereket) és tréfás rovarcsoportokat mutatott be. A bevételt a hadbavonult fővárosi alkalmazottak hozzátartozóinak segélyezésére fordították. Választmányi ülést még 1918. október 18-án, december 19-én, 1919. február 23-án és március 23-án is tartottak, de előadóülést már nem. November 23-án még kísérletet tettek egy újabb ülés összehívására, de ez már sikertelennek bizonyult.

A következő évek űrt jelentenek a társaság életében. A háború után 1921. február 27-én ismét összeült a régi választmány, hogy életet lehessen a társaságba, de a kísérlet még korainak tűnt. Újabb próbát tettek december 4-én, majd végre 1921. december 17-én sikerült a választmányt összehívni. Csiki Ernő titkár jelentése alapján „*a megcsonkított hazában 423, odaát a nyugati hazarészben 11, a déliben 39, a keletiben 96, míg az északiban 77 tagunk van.*” A társaság székhelye a Magyar Királyi Állami Rovartani Állomásra került át.

1922. január 20-án, február 17-én, március 4-én ült össze újból a társaság választmánya, hogy előkészítse az április 21-re összehívott közgyűlést. A közgyűlésen lemondott Csiki Ernő titkár, aki a társaság alapítása óta viselte ezt a posztot és az elhunyt Kertész Kálmán helyett is új pénztárost kellett választani. A legélénkebb vita a *Rovartani Lapok* újraindítása körül bontakozott ki. A választmány már 1921. december 17-i ülésén elhatározta, hogy saját lapot alapít. Az eddigi tulajdonos és szerkesztő, Csiki Ernő, még a lap nevének megváltoztatására is hajlandónak mutatkozott, de a közgyűlés tétovasága és döntésképtelensége Csikit is óvatosságra intette. Úgy határozott, nem változtat a lap címén és megjelenésén sem. Bár a *Rovartani Lapok* címlapján 1922 olvasható, a 26. kötet három füzeté csak 1923. február végén került ki a nyomdából. Annak ellenére, hogy az infláció egyre fenyegetőbb méreteket öltött, Csiki még két füzetet jelentetett meg. A 26. kötet 7–12. számának megjelenési időpontja, a belső címlap tanúsága szerint 1923. december 1. A szám azonban csak 1926-ban hagyta el a nyomdát, ahol majd három évig pihent. A társaság közben 1923-ban megindította a *Folia Entomologica Hungarica* lapot, és ez a *Rovartani Lapok*

végérvényes megszűnéséhez vezetett. A társaságon belüli állapotokról sokat elárul, hogy a *Rovartani Lapok* 1922-es, 1923-as és 1926-os számain már nem jelent meg a társaság neve. Jablonowski ezt így kommentálta: „*Utunk ketté válik, de egy irányban halad és azért hiszem, hogy a régi baráti viszony továbbra is megmarad társaságunk és a Rovartani Lapok között és hogy az támogatni fog bennünket ezután is*” (Jablonowski 1923).

A *Folia Entomologica Hungarica a Societate Entomologica Hungarica edita* első száma, Jablonowski József szerkesztésében 1923. április 15-én jelent meg. A lap a borító tanúsága szerint a Magyar Rovartani Társaság tulajdonát képezte. Az első füzetben az elnök Jablonowski (1923) tekintett vissza az elmúlt évekre. Az 1923. márciusi közgyűlés rendelkezett az alapszabály megváltoztatásáról is. A társaság neve ekkor változott *Magyar Rovartani Társaságra* és az elnöki mandátum időtartama is egy évről három évre módosult.

Az 1924. évi közgyűlés Kadocsa Gyulát választotta a titkári posztra. Jablonowski és Kadocsa személyében igazi „alkalmazott entomológusok” vezetése alá került a társaság, s ez a szemléletváltás a *Folia* cikkeiben is megmutatkozott.

Alapítványok nyomán a társaság vagyona tetemesre duzzadt. Jablonowski kapcsolatai révén a többek között a Hangya Szövetkezet, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, a Magyar Cukoripar, a Magyar Vetőmagnevelő és Értékesítő Rt. és számos tehetős magánszemély sietett jelentős adományokkal a társaság segítségére. Dunkel Károly, a Magyar Acélárú-gyár Rt. igazgatója fedezte a *Folia* előállításának költségeit (Jablonowski 1924).

1925-ben Csiki Ernő újra tisztséget, a könyvtárnok szerepét vállalta a társaságban. Az anyagi nehézségek miatt a *Folia* nem jelenhetett meg. A tagtoborzás tovább folyt, bár az új tagok száma némileg csökkent. Jól érzékelteti a toborzás alapelvét a *Folia* harmadik füzetének belső borítóján közzétett felhívás: „*Ki lehet a Magyar Rovartani Társaság tagja? Mindenki! ...*”

Az országos pénzügyrendezés 1926-ban a társaság 20 millió koronás vagyonát 1600 pen-

gőre apasztotta, amit csak tetézett a 2000 pengős tagdíjhátralék. Az anyagi nehézségeket leszámítva a társasági élet zavartalanul folyt, az előadói üléseket és a közgyűlést is rendben megtartották. 1926. január 21-én ünnepelték a 100. szakülést a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárában. Ezen Kadocsa Gyula *100 szakülés* címmel emlékezett az megtett útról. Az ünnepségre a rokon egyesületek is elküldték képviselőiket.

Jablonowski József 1929 januárjában, élemedett korára és megromlott egészségi állapotára hivatkozva lemondott az elnöki posztról. Még búcsúbeszédében is a társaság mellett agítált, s további támogatást kért: „*Jól tudom én, hogy a Magyar Rovartani Társaság nem elsődrendű szervezet, nem elsődrendű társadalmi közszükséglet, de ma már tagadhatatlanul szükséglete a mai tudományos és mezőgazdasági életünknek, amelyről csak akkor érezzük, hogy szükséges, amikor nincs, vagy ha – nem működik! Ennek a kis szervezetnek, a Magyar Rovartani Társaságnak, tehát élnie és dolgoznia kell!*” (Jablonowski 1930). A leköszönő elnök értékesítés céljából a társaságnak engedte át dolgozatainak és saját könyveinek megmaradt példányait. Az új elnök Csiki Ernő lett. Feltehető, hogy Jablonowski ekkor mondott le a *Folia* szerkesztéséről is, mert a második kötet – rózsaszín borítólapppal, *A Magyar Rovartani Társaság Közleményei* névvel, ismét Csiki Ernő neve alatt jelent meg. 1930-ban még biztosan ő elnökölt, mert *A Magyar Rovartani Társaság Közleményei* második kötete második füzeté borítóján, amely 1930. augusztus 30-án jelent meg, elnökként még az ő neve szerepel.

Húsz évvel később Kaszab Zoltán (1951) így értékelte a társaság teljesítményét: A Magyar Entomológiai Társaság működése első két évtizedét az útkeresés, a társasági élet megszilárdítása, majd a mértéktelen tagtoborzás jellemezte. A taglétszám 1917 és 1919 között hatszorosára emelkedett: 1917-ben 330, 1918-ban 190, 1919-ben 11 új rendes, illetve alapítványi taggal gyarapodott a társaság létszáma. A tagtoborzó kampánynak megvolt minden hibája és előnye: az akkor belépett 630 tagból 1951-ben csak 1 aktív tag maradt, az 1917-ig belépett 130 tagból 11 még 1951-ben is aktív. A hatalmas taglétszám

oka az volt, hogy a társaság anyagi bázisát a tagdíjakból befolyt összeg jelentette. Természetes, hogy a tagság döntő többsége nem az entomológia iránti elkötelezettségéből lépett a társaságba, így törvényszerű volt, hogy a társaság az első világháború után kártyavárként omlott össze; működését csak 1922-ben kezdte újra. Az 1922-es tagtoborzás ugyanolyan alapokon folyt, mint az 1917-es, mert főleg „alapító tagokra” vadásztak. 1922 és 1936 között 220 új tagot tartottak nyilván, ezekből 1951-re 11 aktív tag maradt. Az egymást követő gazdasági válságok nyomán a társaság vagyona elértéktelenedett és spekuláció áldozata lett. Mivel a társaság működése alapítványokra, azok kamataira és adományokra épült, a sorozatos gazdasági válságok alapjaiban érintették a mindennapi működést. Az akkori társaságnak kizárólag anyagi bázisa volt, így ha az megrendült, a társasági életben is pangás állott be. Ezt tetézték a tagok között jelentkező és egyre fokozódó személyi ellentétek. A helyzet odáig romlott, hogy 1933-ban a társaságot a kettészakadás fenyegette.

A források és a szemtanúk hiányában nem tudhatjuk, hogyan zajlott a társaság élete 1930 és 1935 között, és még az elnök személye is kérdéses. A harmincas évek elején zajlott Csiki Ernő kényszernyugdíjazása a múzeumból, ezért nehezen képzelhető el, hogy továbbra is ő töltötte volna be az elnöki posztot.

1936-ban 12, vetítéssel kísért előadást tartottak a Királyi Magyar Természettudományi Társulat előadótermében. A taglétszám 179-re csökkent, ebből rendes tag 97, alapító tag 82 volt. Erről az évről Kadocsa Gyula számolt be az újrainduló *Folia* harmadik kötetében (Kadocsa 1938), de elnökről, a tisztikar összetételéről nem tett említést.

1937-ben, a hátsó borító szerint az elnök már Szilády Zoltán volt, aki az 1937-es esztendőhöz ugyanebben a számban írt beköszöntőt (Szilády 1938). A társaság székhelye visszakerült az Állattárba, a Baross utcába.

1937 nyarán vagy kora őszén, néhány fiatal és lelkes rovarász gyűlt össze az Állattár könyvtárában, hogy újraindítsák a társaság folyóiratát. A múltidéző Szent-Ivány József a következő személyekre emlékezett: Aczél Márton, Balogh

Imre, Balogh János, Fábíán Gyula, Kaszab Zoltán, Móczár László, Székessy Vilmos, Szelényi Gusztáv és Tóth László. A terv első változata szerint az éppen doktorálók saját költségükön nyomtatták volna ki a lapot, amely diszsertációjukat tartalmazná. De ekkor még nem lett volna pénz további dolgozatok megjelentetésére. Ekkor Szelényi Gusztáv, aki a rögtönzött összejövetel legjobban fizetett tagja lehetett, egy 100 pengős bankjegyet tett le az asztalra: – *Ez az én hozzájárulásom a Foliahoz.* – mondta. Ezután szinte minden jelenlévő valamilyen mértékben felajánlást tett: volt, aki a helyszínen fizetett és volt, aki megígérte, hogy az összeget eljuttatja Fodor Jenőhöz, a társaság pénztárosához. Volt, aki a taggyűjtést és a tagdíjak beszedését vállalta. Az év végére annyi pénz gyűlt össze, hogy a jászberényi nyomda megkezdte a *Folia* harmadik kötetének nyomását (Móczár 2006). Röviddel ezután a választmány Szent-Iványt bízta meg a szerkesztéssel, hiszen biztosan számíthatnak nyelvtudására és a Bécsben, a Konsular Akademién szerzett gyakorlati irányú tapasztalataira. Az elhatározásnak megfelelően a harmadik kötet első 60 oldalát Móczár László disszertációja tette ki (Móczár 1938).

Az igazi megújulás az 1937-től volt érzékelhető. Új szemléletű tagtoborzás indult meg, mert nem az alapítványt tevő tagság felduzzasztása volt a cél, hanem az, hogy a társaság a magyar entomológusok vezető szervezetévé váljon, és teremtsen meg a hivatásos és amatőr rovarászok összefogásának a kereteit. A fellendülésben nagy szerepet játszott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Állatrendszertani Intézetének professzora, Dudich Endre, aki képes volt az egyetemen és a múzeumban folyó kutatómunkát egymáshoz közelíteni. Entomológusok új generációját indította útjára, például Kaszab Zoltánt, Móczár Lászlót, Fábíán Gyulát, Soós Árpádot, Szent-Ivány Józsefet, akik a következő fél évszázadban a magyar rovartan meghatározó nagyságai lettek (*16. ábra*). Kaszab Zoltán (1951) az új alapokon nyugvó tagtoborzás legnagyobb érdemeként azt emelte ki, hogy az 1937 és 1944 között belépett 140 tag közül 1951-ben még 50 aktív tag volt és ez az 50 tag alkotta az ötvenes években is társaság

16. ábra. Dudich Endre professzor és az 1930-as évek entomológus generációjának tagjai a Kőszegi-hegység egyik tisztásán, az 1936-ban végzett gyűjtések alkalmával. A képen balról jobbra: Móczár László, Soós Árpád, ifj. Fábíán Gyula, Wojnárovich Elek, Kaszab Zoltán, Dudich Endre, Kesselyák Adorján, Szent-Ivány József, Iharos Alfonz és Balogh János
(Fotó: Móczár László)

gerincét. Szerinte ez a magyarázata annak is, hogy közvetlenül a második világháború után, már 1945-ben sikerült újraindítani a működést.

1938-ban 29 fővel nőtt a taglétszám, amire hosszú évek óta nem volt példa. A pezsdülést mutatja, hogy hat előadói ülést rendeztek a Természettudományi Társulat előadótermében, 1938. december 3-án pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem Közegészségtani Intézetének előadótermében a Magyar Hygienikusok Társaságával szerveztek együttes ülést. Négy kiránduláson vettek részt, a szaküléseket pedig kedélyes vacsorák követték (Szelényi 1939).

1939-ben a társasági élet további élénkülését olvashatjuk ki a titkári jelentésből (Szelényi 1941a). A hat szakülést és a közgyűlést részben a Királyi Magyar Természettudományi Társulat, részben a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának üléstermében tartották. (A titkár örömmel jegyezte meg, hogy nem kellett fizetni a termékért!) A szaküléseket összejövetel vagy vacsora követte, „melyen tagtársaink vidám és üdítő eszmecsere keretében a késő éjjeli órákig együtt maradtak.” Hat kirándulást rendeztek, kettőt a Peszéri-pusztára, a pomázi Kőhegyre, Csikóvárra, Magyarokútra, végül augusztus 12–19. között a Máramarosi-havasokba. Ezen utóbbin vendégek is részt vettek, pl. dr. Kesselyák Adorjáné,

aki háziasszonya volt a kirándulásnak. A taglétszám 10 fővel gyarapodott.

Az 1940-es év mozgalmak esztendőnek mutatkozott, a társaság élete zökkenőmentesen zajlott. Az ülések (8 szakülés és a közgyűlés) ugyanúgy látogatottak voltak, mint az előző évben, viszont a kirándulások számában visszaesés jelentkezett, csak egyszer kirándultak szeptemberben: „Az elképzelhetetlenül kedvezőtlen nyár minden komoly tervezetést lehetlenné tett és ez az oka annak, hogy az Elnökség kénytelen volt eltekinteni attól, hogy kirándulásokat hivatalosan megrendezzen.” Probléma mentesen megjelent a *Folia* ötödik kötete. A kiadvány sikere következtében a Kultuszminisztérium évi rendes segélyben részesítette a társaságot, amit a tervek szerint a *Folia Entomologica Hungarica* kiadására fognak fordítanak. A titkár zárószavai most is bizakodóak: „Remélni szeretnénk, hogy jövőre ilyenkor [azaz 1942-ben.] már békés ég fog fölénk borulni, de bárhogyan legyen is, Társaságunknak töretlen erőben fenn kell maradnia és meg kell állnia helyét, hogy küldetését tovább teljesíthesse.” A tagság tíz fővel gyarapodott (Szelényi 1941b).

1941-ben a háború okozta nehézségek már érezhetőek voltak, de a működés akadálymentesen zajlott. A titkár a közgyűlési beszámolóban (Szelényi 1942) köszönetét főként a tagok felé nyilvánítja ki, mert töretlen lelkesedéssel vettek részt a munkában. A társaságra „főként a zord időkben vár misszió, mert ilyenkor a legnehezebb, de egyszermind a legfontosabb a teendője is, hogy az áldatlan viszonyok ellenére is összetartsa gárdát, melynek vezetésére hivatott, és átmentse azokat az értékeket, amelyeket jobb körülmények között gyűjtött össze.”

Ebben az évben már nem tudtak kirándulást szervezni, részben az első félév kedvezőtlen időjárása miatt, részben az egyre nehezkesebb vasúti közlekedés miatt. Főleg a fiatal tagtársak honvédelmi kötelezettsége miatt csökkent az előadói ülések száma, így csak öt szakülés és öt választmányi ülést tartottak, a közgyűlést 1941. március 22-én volt. Az üléseken meglepően nagy volt a látogatottság. A visszacsatolt területekről érkező új tagok következtében taglétszám öt fővel emelkedett.

1942-ben a társaság még nem érezte a háború hatását (Balogh 1943). Bár anyagi nehézségek az első világháború óta sújtották a társaságot, a vezetőség eddig mindig felülkerekedett a nehézségeken. Köszönhetően a tagok adományainak és felajánlásainak, 1943 elején a társaságnak nem volt adóssága és a *Folia Entomologica Hungarica* első két füzetének megjelentetési költségei is rendelkezésre álltak. A visszatért országrészekből a régi tagok visszaléptek, illetve új tagokkal is bővült a társaság.

Az 1943. év meghatározó rendezvényét, a közgyűlést március 20-án tartották. Elnöki megnyitó beszédében Kadocsa Gyula (1943) nagy súlyt helyezett a gyakorlati élet számára adatokkal, védekezéssel szolgáló „alkalmazott” rovar-tan fontosságáról: „*A Magyar Rovartani Társaság alapszabályaiban is lerögzített feladata: a hazai rovarfauna kutatása s a kutatások eredményeinek feldolgozása, hogy a tudomány számára közkinccsé váljanak. Ezt a feladatot elsősorban a rovarok rendszeres gyűjtésével teljesítjük. A gyűjtéssel s a gyűjtött anyag szakszerű feldolgozásával azonban nem merült ki a rovar-tani működésünk. Másik feladatunk, hogy az érdeklődésünk körébe eső rovarok életmegnyilvánulásait is figyeljük és tanulmányozzuk. A rovar nemcsak szemet gyönyörködtető, disztárgyféle kedves jelenség, hanem élőlény is, amely táplálkozik, szaporodik, mozog s érez. (...) A rovarok életével való foglalkozás nemcsak szép, fölemelő, gondolkodtató, tudásunkat mélyítő, hanem a köz szempontjából hasznos is. (...) S ezzel elérkeztem társaságunk másik feladatának: az alkalmazott rovar-tan művelésének, társaságunk alapszabályaiban ugyancsak kifejezett követelményéhez. Társaságunk az alkalmazott rovar-tanra kezdettől fogva súlyt vetett, amit folyóirata címlapján kifejezésre juttatott. (...) Mondhatjuk úgy is, hogy minden tudománynak az ő eszményi célján kívül valamely földi hivatása is van. (...) Felmerül tehát a kérdés: mivel és hogyan szolgálja a rovar-tan a gyakorlati életet? Erre a kérdésre kívánok a következőkben válaszolni. S ezzel kettős célt óhajtok elérni: egyrészt tagtársaink figyelmét felhívni az ilyen irányú kutatások fontosságára, másrészt pedig a rovar-tannak s ezzel társaságunknak létjogosultságát*

igazolni a szakmakörünkön kívül álló gúnyolódók előtt, akik mindent egyedül csak a legridegebb haszon szemszögéből bírálnak el.” A szemléletváltást a *Folia Entomologica Hungarica* címlapján megjelenő felirat is hangsúlyozta: *A Magyar Rovartani Társaság folyóirata, tekintettel a gyakorlati (mezőgazdasági, erdészeti, kertészeti stb.) rovar-tanra.*

A társaság 1944. január 15-én tartott 187. ülésén Kaszab Zoltán értekezett *Új gyászbogár-nemzetség Jáva szigetéről* címmel. Az 1944. évi közgyűlés elnöki megnyitóját Kadocsa Gyula tartotta, előadásának címe *A kártevő állatok tömeges elszaporodása* volt.

1945-től napjainkig

A második világháború újabb törést jelentett a társaság életében, de már 1945 végén sikerült a sorokat rendezni és 1946-ban megindultak a rendszeres előadóülések is. Döntő hatással volt a társaság életére, hogy alapvetően megváltozott a hivatásos rovarászok és az amatőrök viszonya. A társadalmi berendezkedésben 1948 után beálló fordulat szinte lehetetlenné tette a rovarokkal történő kereskedést, így az amatőrök szerepe a gyűjteményépítéssel és a faunisztikai kutatásokban való részvételükkel jelentősen felértékelődött. A rendszeres előadóülések összekovácsolták a tagságot, mert fórumot jelentettek az információk cseréjére, a képességek kibontakozására. Alapvetőnek bizonyult, hogy a Természet-tudományi Múzeum teljes mellszélességgel a társaság mögé állt, és hosszú évtizedeken át az előadótermet is biztosította számára.

A *Rovartani Közlemények (Folia Entomologica Hungarica)* 1946-ban indult újra. Az első szám megjelenése alkalmából az elnökség írt be-köszöntőt: „... *homlokán az eddig látott latin cím mellett magyar címmel is, hogy a nem szakértő is első pillantásra tájékozódhassék tartalma felől. ... A latin cím (...) főleg külföldi kapcsolataink miatt vált szükségessé. Az alapszabályban lefektetett célhoz hiven a jövőben az eddiginél nagyobb figyelmet fogunk szentelni a gyakorlati rovar-tannak. (...) Tervünk a jövőben minél több apró közleményt, érdekes, ha csak néhány soros megfigyelést is közreadni, még pedig minél*

többet. (...) Gyűjtőkírándulások közvetlen hangú, csevegésszerű leírása, gyűjtéstechnikai útmutatások közlése, külföldi könyv- és lapszemle s egyéb, a rovartan és társaságunk körébe tartozó kisebb-nagyobb közlemények kívánják majd szolgálni tagtársaink és olvasóink érdeklődését. A Magyar Rovartani Társaság újból működik ...” A kiadvány a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium támogatásával jelent meg, a támogatást Szalkay József harcolta ki.

A közgyűlést 1946. június 21-én tartották. A hivatalos rész előtt Móczár László számolt be a külföldi múzeumok helyzetéről. Kiemelte, hogy a háború sújtotta államokkal ellentétben nálunk már komoly tudományos munka folyik. A közgyűlést Kadocsa Gyula elnök nyitotta meg, és lelkes szavakkal új építómunkára buzdította a tagságot. Balogh Imre titkár kéri a tagságot, hogy a régi tagtársak felkutatásában és újak toborzásában legyenek a segítségére. Fodor Jenő pénztáros bejelentette, hogy a társaságnak az 1944. évi utolsó közgyűlése óta sem bevétele, sem kiadása nem volt, a postatakarékpénztárban őrzött vagyon elértéktelenedett. A tisztikar beszámolója után az elnök bejelentette az egész tisztikar és a választmány lemondását, majd a közgyűlés megválasztotta az új elnökséget és választmányt.

Az 1946. szeptember 20-án tartott választmányi ülésen Szalkay József indítványára a választmány a tagdíjat 10 forintban állapította meg, amit részletben is lehetett fizetni. A tagdíj fejében a kiadványt megkapják a tagok.

1947-ben a *Rovartani Közleményekben* új rovat indult, *Rovartani Társaság* címen, amelyben a társaság életéről számoltak be. Részbeni célja volt, hogy közvetlenebbé tegye a kapcsolatot a budapesti és a vidéki tagok között. A társaság 32. közgyűlését 1947. február 21-én tartotta, amin 32 tag jelent meg. Az elnöki megnyitó és tisztikari frissítések után számos kérdéstről döntött a közgyűlés. A tagdíjat 10 forintban rögzítették, az alapítódíj alsó határa 100 forint lett. Csiki Ernőt és Stiller Győzöt életrajzuk ismertetése után tiszteletbeli taggá választotta a társaság, majd díszoklevéllel örökítette meg Gergely István, legrégebbi tag „felejtethetlen” érdemeit. Kaszab Zoltán indítványozta, hogy

„nagy erkölcsi előnyök ellenében” a társaság ajándékozza könyvtárát a Természettudományi Múzeumnak. Hosszabb vita után a társaság beleegyezett az indítványba, és az ajándékozás lebonyolítását a választmányra bízta. Szalkay József javasolta, hogy a társaság lépjen szorosabb kapcsolatba a Természettudományi Múzeummal, és az annak keretében megalakuló Természettudományi Múzeumbarátok Egyesületével. A közgyűlés a döntést a választmányra bízta (Anonymus 1947).

A következő esztendőket a csendes társasági munka jellemezte. Az 1949. évi közgyűlésen a leköszönő Kadocsa Gyula elnököt tiszteletbeli taggá választották. Kaszab Zoltán *Az orosz és a szovjet koleopterológia története* címmel, egy több részre tervezett előadás első fejezeteként az oroszországi bogarászati kutatásokat ismertette 1867-ig bezárólag. 1949-ben a társaság 150 aktív tagot számlált, a *Rovartani Közlemények* zavaratlan megjelenését a rendszeres tagdíjfizetés biztosította.

1951-ben ünnepelte a társaság alapításának 40. évfordulóját. A *Rovartani Közlemények* lapjain Kaszab Zoltán (1951) emlékezett meg az évfordulóról és terjedelmes, helyenként szubjektív, a korszellemet is tükröző cikkben foglalta össze az elmúlt 40 év történéseit. Talán nem véletlenül idézte Kaszab Zoltán Horváth Géza szavait, hogy amikor 1883-ban a *Rovartani Lapok* első száma megjelent, még álmában sem merte remélni, hogy megéri egy magyar entomológiai társaság megalapítását. Kaszab Zoltán szerint ez a kishitűség is hozzájárult ahhoz, hogy a lap három év múlva megszűnt. Kaszab álláspontja hátrózott volt abban a kérdésben is, hogy miért kellett 1910-ig várni a Magyar Entomológiai Társaság megalakítására, holott Európa-szerte már számos országban működtek hasonló társaságok. Véleménye szerint nem a rovarászat iránt érdeklődők kis száma volt az ok, hanem hiányzott a szervezőkészség, amely a szétszórt erőket egybefogta volna, a múzeum entomológusai nem ismerték fel, hogy a társaságban milyen erő rejlik, s a múzeum elszakadt az amatőröktől, illetve az amatőrök jelentős része üzleti megfontolásból gyűjtött rovarokat, s így a gyűjtött anyag tetemes része külföldre került.

Kaszab Zoltánt azonban hiba lenne negatív elfogultsággal vádolni, hiszen a múlt idők rovarászaí iránt érzett tiszteletét mutatja, hogy név szerint is megemlítette azokat, akik az alapítók, illetve alapítványi tagok közül 1951-ben még éltek: Bodnár Bertalan, Csiki Ernő, Fodor Jenő, Gergely István, Györffy Jenő, Hankó Béla, Kadocska Gyula, Móczár Miklós, Streda Rezső és Szurdoky Rezső.

Kaszab a társaság jelene és jövője szempontjából lényeges elemnek tartotta, hogy megváltozott a hivatásos és az amatőr rovarászok viszonya, mert megváltozott az amatőrök hozzáállása: már nem üzleti vállalkozásként üzték a rovarászatot. Szónoki fordulatokkal fogalmazta ezt meg: *„Mindenkinek részt kell vállalnia a Magyarország faunisztikai feltárását célzó kutatásokban, mert azt a munkát tudományos intézmények kutatói az amatőrök segítségével nélkül egymagukban elvégezni nem tudják. Sok amatőr felismerte már, hogy egész élete munkájának, kutatásainak, gyűjtéseinek eredménye, gyűjteményének legjobb helye a Természettudományi Múzeumban van. Több tagtársunk már most nyilvánította, hogy gyűjteményét halála esetére a múzeumnak adományozza. Bár minél több követője lenne ezeknek a lelkes felajánlásoknak! Jelenleg az amatőrök birtokában 600 000 rovarpéldány van. Kétségtelen, hogy ez az anyag, az új múzeumi törvény alapján egy emberöltőn belül, akár vétel, vagy ajándék révén a Természettudományi Múzeum gyűjteményét fogja gyarapítani. A múzeumnak azonban alapvető érdeke az, hogy amatőr gyűjtőink munkájában meglegyen a folytonosság, hogy újabb emberöltő alatt újabb 600 ezer preparált, meghatározott és rendezett rovar legyen gyűjtőink birtokában. Így válik az amatőrizmus nemzeti gyűjteményünk gyarapításának kiapadhatatlan forrásává.”*

Kaszab megállapításai napjainkban is érvényesek. Alapvető fontosságúnak tartotta, hogy a társaság és a tagság között mindig eleven legyen a kapcsolat. Ennek megvalósítását két eszközben látta: a szakelőadásokban és a folyóiratban. Az 1938-as „fordulat” óta a vezetőség felismerte a szakelőadások fontosságát, és célul tűzte ki, hogy a tagságnak módja lehessen entomológiai ismereteit gyarapítani, illetve közreadni. Hogy

ez az 1937 előtti időkből miért nem valósult meg, arra Kaszab a legfőbb indokként azt hozza fel, hogy: *„Talán legdöntőbb az, hogy a Nemzeti Múzeum akkori szakembereit – kevés kivétellel, akik közül elsősorban Csiki Ernőt tiszteletli tagunkat kell kiemelnem – nem lehetett bevonni a társaság szellemi irányításába.”* További indokoknak a következőket hozza fel: az előadások iránt nem volt meg a kellő érdeklődés, nem volt a társaságnak megfelelő helyisége; az előadásokat főleg vendéglők különtermeiben tartották, ami sokakat visszatartott az előadások látogatásától, nem voltak rendszeresen megtartva az előadások, általában évente 5–7 előadóülést tartottak, de voltak évek, amikor egyet sem. 1945 után különösen fontos szerep jutott a szakelőadásoknak: ez jelentette a legtartósabb, legerősebb összekovácsoló erőt. Az előadások és a meghívók jelentik az egész tagság felé a rendszeres kapcsolatot.

Kaszab szerint a másik összekötő kapocs a folyóirat. Röviden utaltunk rá, hogy 1923-ig nem volt a társaságnak önálló lapja. A *Rovartani Lapok* Csiki Ernő magántulajdonát képezte, de ő, részint az ügy iránt érzett elhivatottságból, részint anyagi megfontolásokból, a lapban helyet adott a társasággal kapcsolatos híreknek is. Az első világháború után a *Rovartani Lapok* nem jelent meg többet. A háború után újjászervezett társaság 1923-ban jutott el odáig, hogy lapot adhasson ki: *Folia Entomologica Hungarica* név alatt, és ezzel a címmel jelent meg a kiadvány 1943-ig. Sokan vélekedtek úgy, hogy a „folia-korszak” a társaság életének csúcspontját jelenti. Kaszab szerint a társaság valójában csak 1937 után újult meg, és hasonló a helyzet a folyóirattal is. Az adatok tükrében ez sokkal egyértelműbb: 1923. április 15-én jelent meg a *Folia* első száma, egy ív terjedelemben; 1924. augusztus 15-én két ívet ad ki a társaság; 1925-ben nem jelent meg szám; 1926. december 15-én 52 oldal; 1927-ben 48 oldal; 1929-ben 88 oldal; 1930-ban 76 oldal. Csak 1938 után jelent meg évi rendszerességgel a lap, átlag 130 oldalon. 1946-ban indult újra a periodika *Rovartani Közlemények* név alatt, és több éven keresztül államsegélyből jelent meg, hiszen az inflációs időkben saját erőre képtelenség lett volna

támaszkodni. Amikor az államsegély megszűnt, a lap ismét válságba került.

Írása végén Kaszab újra kiemeli, hogy a hazai entomológia fejlődése nagyban függ az amatőr tagsággal rendelkező egyesülettől. A jövőbeli feladatokat így összegzi: még szorosabbá kell tenni a szakentomológusok és az amatőrök közötti kapcsolatot, azaz a társaság egységét; igen fontos az utánpótlás nevelése; el kell elhárítani azokat az akadályokat, amelyek az amatőrök előtt a gyűjtést és a gyűjtemény fejlesztését hátráltatták; és az előadóülésekre meg kell nyerni az amatőr előadókat.

Kaszab 1951-ben még úgy látta, hogy a jövőben csak a társaság saját forrásaira támaszkodva lehet a lapot kiadni, hiszen 1951-ben a tagdíjak elegendőnek tűntek a lap folyamatos megjelentetéséhez. Ebben az évben újra változott a *Rovartani Közlemények* külleme: az első három számot fényes, fehér papírra, más tipográfiaiával nyomták, és az egyes számok felelős kiadói maguk a szerzők voltak. A negyedik számtól újra más a papír, és eltűnik a szerző, mint felelős kiadó, hogy a hetedik számtól újra megjelenhesen. Ekkor már a társaság saját erejéből, állami segítség nélkül jelentette meg a lapot.

1953-ban, az új tudománypolitikai berendezkedés szellemében, a tudományos minősítések rendszere is átalakult. A társaság tagjai közül számosan az „*új elnevezésű tudományok doktora, illetve kandidátusa címet megkapják*” (Kaszab 1953). Kaszab az 1953. évi titkári beszámolóban kiemelte, hogy: „*A Magyar Rovartani Társaság kifejezetten tudományos jellegére a biológiai tudományok doktorainak és kandidátusainak nagy száma mindennél jobban rávilágít.*” Miért lehetett ennyire fontos ez a kitétel?

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Állattani Szakosztálya utolsó ülését 1948. április 2-én tartotta, utána a társulatot gyakorlatilag feloszlatták. A tudományos társaságok szerepkörét az 1948-ban megalakult Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége vette át. Önkéntelenül adódik a kérdés, a Magyar Rovartani Társaság miért nem jutott erre a sorsra? Miért maradhatott azon kevés társadalmi szervezet egyike, amelyik folyamatosan működhetett a szocializmus időszaka alatt?

A válasz megdöbbenően egyszerű: Kovács István, a Természettudományi Múzeum későbbi főigazgatóhelyettese, aki akkoriban a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályán dolgozott, saját személyében vállalt garanciát a Magyar Rovartani Társaságért, hogy a szervezet tisztán tudományos jellegű tevékenységet folytat és nem veszélyezteti az államot (Vásárhelyi Tamás szóbeli közlése Kovács István visszaemlékezése nyomán).

1950 óta már szilárdan működött az a napjainkban is folytatott gyakorlat, hogy a társaság minden hónap harmadik péntekén tartja összejöveteleit. Az évenkénti 10 előadóülést és egy közgyűlést minden évben megtartották. A másik tényező, ami hozzájárult a nagyobb létszámú hallgatóság megjelenéséhez az volt, hogy a Természettudományi Múzeum biztosította a megfelelő és vonzó helyszínt, a könyvtár előadótermét. Ez az idilli összkép persze korántsem volt ennyire felhőtlen: „*Sajnos a Folia megjelenése elé minduntalan tornyosulnak nehézségek. Ezek a nehézségek nemcsak anyagi természetűek, hanem kapcsolatban vannak sok minden más tényezővel. Szerencsére a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályának megértő támogatása lehetővé tette, hogy nehézségeinket áthidaljuk, ezzel lehetővé vált a Folia VII. és jelen VIII. kötetének kiadása is*” (Kaszab 1955).

Az 1955. évi beszámolóban örömmel közölte a titkár (Kaszab 1956), hogy a *Folia* jövőbeli kiadása megoldottnak tűnik, mert biztosított a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályának és a Természettudományi Múzeum Állattárának a támogatása. A taglétszám lassan emelkedett, 1955-ben 185 főt számlált. A tagdíj még mindig 10 forint, és a *Folia* „megváltási ára” további 1 forint, amit a tagság többsége be is fizetett, így a társaság hátralékai lassan megszűntek. A hazai rovarászat mindennapjai látszatra békésen zajlottak, holott a hazai zoológia képviselői, és a Magyar Rovartani Társaság tagsága előtt már hatalmas feladat tornyosult: a *Fauna Hungariae* tervezett 22 kötetének a következő 5 évben történő megírása.

A következő év előre nem látható nehézségeket gördített a társasági élet elé. Még az 1956. október 19-én megtartott ülésen sem sejtette

senki a közeljövő történéseit. Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei következtében egy évig szüneteltek az előadóülések. A harcok közben az Állattárat találat érte, ami lehetlenné tette az ülések megrendezését a könyvtárban, a gyülekezési tilalom pedig megbénította a társasági életet. Az Állattár találatok a társaság nyilvántartása, számos dokumentummal együtt megsemmisült, ami tovább fokozta a nehézségeket. Csak 1957 novemberére konszolidálódott annyira a helyzet, hogy a vezetőség rendezze a sorokat, újra meghirdesse az előadóületeket és a tisztújítást. Szerencsére az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állattani Intézete, Dudich Endre közbenjárására 1957 őszétől biztosította a helyszínt is: 1957. november 15-én újra megkezdődtek az előadások. A december 20-án megtartott közgyűlés Szelényi Gusztávot választotta elnöknek, Dudich Endrét és Soós Árpádot pedig alelnököknek. A társaság vezetése 10 év után új kezekbe került (Kaszab 1958).

1958-ra minden tekintetben javultak a viszonyok, az előadóületeket a tervezett módon megtartották, és a *Rovartani Közlemények* is bő terjedelemben jelenhetett meg. A taglétszám 206 volt, a tárgyévben 24 fővel gyarapodott. 1958. november 21-én, a 300. előadóülésen, a tiszteletbeli taggá választott Kadocsa Gyula emelkedett hangú előadásban tekintette át a társaság eddigi történetét. A résztvevők számára különösen érdekes volt az előadás, mert Kadocsa számos olyan mozzanatot elevenített fel a szemtanútól eredő visszapillantás keretében, amelyek az utókor számára elvesztek, hiszen a társaság legtöbb irata a háború és az 1956-os események következtében megsemmisült. Az ülések továbbra is az egyetem Puskin utcai előadótermében voltak. A következő év tervei között szerepelt a hazai entomológusok névjegyzékének összeállítása és a társaság 50. éves fennállásának méltó emléket állító ünnep előkészítése (Nagy 1959).

A *Rovartani Közlemények* a rotaprintes előállítás ellenére egyre elismertebb lett, amit a több mint 50 külföldi cserekapcsolat bizonyított. A folyóiratban az üléseken elhangzott előadások zöme jelent meg, így az jól tükrözte a társaságban folyó szakmai életet is. Balogh János 1959-

ben terjesztette a választmány elé a Frivaldszky Imre emlékérem három fokozatának alapítását. Az 1960. év gazdálkodási szempontból hozott változást a társaság életében: a Művelődésügyi Minisztérium a *Rovartani Közlemények* előállítási költségét beépítette a Természettudományi Múzeum költségvetésébe, így a társaság pénztárában a kiadás eddigi költségei megmaradnak. Megjelent a Magyar Rovartani Társaság tagjainak névjegyzéke (Nagy 1960).

Az 1960. évben a választmány munkáját jelentősen megnövelte a XI. Bécsi Nemzetközi Rovartani Kongresszusra való csoportos kiutazás előkészítése, a sok-sok huzavonával járó tárgyalás, valamint az 50 éves jubileummal kapcsolatos előkészítés. A költségvetést a Frivaldszky emlékérem tervezetése és előállítása terhelte meg jelentősen. A plakettet Grantner Jenő szobrászművész készítette el, amelynek keményfémből készült eredetijét a Természettudományi Múzeumban helyezték el. Az eredetiről akkor tíz másolat készült. A *Rovartani Közlemények* előállítási költségeit a múzeum vállalta át a minisztériumtól kapott támogatás terhére, de így az eladásból befolyó bevételek és a cse-reanyag is a múzeumot illette.

A bécsi kongresszusra végül nyolcan utazhattak ki a tagok közül: Balogh János, Fodor Jenő, Móczár László, Cs. Halászfy Éva, Kaszab Zoltán, Nagy Barnabás, Szelényi Gusztáv és Székessy Vilmos. (A kongresszuson összesen 10 magyar résztvevő regisztrált, de többen csak magánútlevelel jutottak ki.) Az 50 éves jubileum ünneplését a gondosabb előkészítés végett 1960 őszéről 1961 márciusára tették át. A Művelődésügyi Minisztérium és a Múzeumok Propaganda Irodájának segítségével csaknem 500 meghívót küldtek szét a világba (Anonymus 1961).

Az 1961. esztendő meghatározó eseménye a társaság 50 éves fennállásának megünneplése, illetve szeptember 14-én, a „*Közép-európai faunakutatás és jövő tervei*” című nemzetközi szimpózium záróülésével közösen tartott 328. ülés volt (Anonymus 1962).

Az 50 éves jubileumi megemlékezés méreteiről, jelentőségéről az utókor is meggyőződhet, hiszen annak teljes anyaga megjelent a

17. ábra. A Magyar Rovartani Társaság alapításának 50. évfordulója alkalmából rendezett konferencia résztvevői a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, 1961-ben

Rovartani Közlemények 16. kötete 22–30. füzetekben. Bár a kongresszus anyagát és a hozzá kapcsolódó dokumentumokat egy rendkívüli kötetben szeretnék volna kiadni, az a legkitartóbb utánjárás ellenére sem sikerült. Az 1961. március 16–20. között megrendezett ünnepi kongresszussal a társaság sikerrel „lépett ki” szűkebb feladatköréből. Be tudták mutatni mind a hazai résztvevőknek, mind a külföldi vendégeknek azt a széles körű, a tudományos, ismeretterjesztő és a mezőgazdasági gyakorlatot támogató munkásságot, ami az egyesület keretein belül folyt. Ezen felül a rendezvény újra megerősítette a kettőszakított Európában dolgozó rovarászok közötti kapcsolatot (17. ábra). A négy nap programjában a tudományos előadások mellett filmbemutatók, kiállítások, kirándulás és intézménylátogatás és fogadások szerepeltek. Ekkor adták át a Frivaldszky Imre emlékérem fokozatai első alkalommal. Az arany fokozatot Kadocsa Gyula, az ezüstöt Fodor Jenő, a bronzot pedig Endrődy-Younga Sebestyén vehette át.

A társaságnak a magyar tudományosságban elfoglalt helyét tükrözi, hogy Dudich Andre megnyitójában a társaságot a Magyar Tudományos Akadémia Zoológiai Bizottsága, a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztálya, a Magyar Karszt és Barlangkutató Társulat és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állattrend-

szertani Intézete nevében üdvözölte. A Szovjet Rovartani Társaság L. K. Arnoldi, a Svájci Rovartani Társaság Ch. Ferrière, a kínai társintézmény Csen Si-Hsziang, a japán Kagawa Egyetem nevében pedig M. Csuzsó mondott köszöntőt. A hazánkban hosszabb időt eltöltő, Jugoszláviából érkező D. Čamprag, és a bolgár M. Dirimanov emlékezett magyar tartózkodására. Mellettük még számos külföldi vendég tisztelte meg az ünnepséget és számtalan távirat és üdvözlő levél köszöntötte a jubiláló társaságot (Nagy 1963a).

Kaszab Zoltán (1962) előadásban áttekintette az elmúlt 50

év történéseit, és újra megfogalmazta a jövő feladatait. Akkor elhangzott szavai ma is aktuálisak. Számos kiválóság előadása mellett mi most Endrődi Sebőnek (1963) az amatőrök szerepét hangsúlyozó megszólalását emeljük ki. Részben azért, mert világosan, számszerűen is bemutatta a hazánkban dolgozó amatőr rovarászok eredményeit, másrészt mert újra pálcát tört az amatőrök szerepvállalásának fontossága mellett a társaság és a hazai rovartani kutatások életében.

1962 jelentős változást nem hozott a társaság életében. Említésre méltó azonban, hogy a társaság pénzkészlete jelentősen leapadt, miután a *Rovartani Közlemények* eladásából befolyt és több éve felgyűlt összeget az Állattárnak adták át (Nagy 1963b). 1963-ban a Növényvédelmi Szolgálat vidéki hálózatának szakemberei is csatlakoznak a társasághoz, így a taglétszám 281 főre emelkedett. A toborzásban Endrődi Sebő jeleskedett, aki vidéki útjain agitált a társaság mellett. Ennek ellenére a közgyűlés megállapítja a szomorú tény: még mindig kevesen vannak. Újra az amatőrök felé fordulnak, hogy nagyobb aktivitással kapcsolódjanak be a társaság munkájába (Endrődy-Younga 1964).

A következő éveket, évtizedet a csendes mindennapok jellemzik, a taglétszám folyamatosan emelkedik, a gazdálkodás kiegyensúlyozott, a *Rovartani Közlemények* is időben jelenik

meg. Egymás után látnak napvilágot a *Fauna Hungariae* sorozat kötetei. Az előadásokat egyre gyakrabban színesítik vetítések, különösen Kaszab Zoltán és Balogh János útibeszámoló aratnak nagy tetszést. Hiányolják viszont az amatőrök beszámolóját a hazai gyűjtésekről. 1967-ben újra megjelenik a társaság tagjainak névjegyzéke (Mészáros és Steinmann 1967). A lista az 1966. december 31-i állapotot tükrözi, benne 286 név és cím szerepel.

1969-ben megszűnt a Múzeumok Központi Propaganda Irodája, a *Rovartani Lapok* eddigi kiadója, helyette az új kiadó a Népművelési Intézet lett. Ezzel összefüggésben új nyomdában készült a lap, formátuma és borítója is megváltozott, a példányszám 500-ra emelkedett. Sőt, a kiadó honoráriumot is fizetett a cikkek után! 1970-ben kényszerűségből költözött a társaság. Az ELTE oly mértékben megemelte a Puskin utca terem bérleti díját, hogy a választmány a költözés mellett döntött. Bognár Sándor közbenjárása révén az előadások új helyszíne a Kertészeti Egyetem lett. 1972-ben új alapszabályt fogadott el a társaság. Ez az év a fiatalodás éve is volt, mert 50 új taggal nőtt a létszám. Bár a tagok száma 1973-ban elérte a 327 főt, az aktív tagság részaránya érezhetően csökkent, romlott a tagdíjfizetési fegyelem. A választmány felelevenítette a „tiszteletbeli tagsági címet” és külföldi és hazai kiválóságoknak ítélte azt oda. A társaság dokumentumai a múzeum Tudománytörténeti Gyűjteményébe kerültek át. A világ érezhetően kinyílt, az utazás egyre könnyebbé vált. Számos tagtársunk vehetett részt külföldi tanulmányutakon, jutott el távoli kontinensekre gyűjtőutak keretében, és az államközi egyezmények révén a szervezett expedíciók is megindultak. Egyszerűbbek lettek a színes diaposzítívakkal illusztrált beszámolók.

A társaság életének élénkítése, a vidéki tagtársak aktivitásának fokozása érdekében indították el 1978-ban a *Rovarárszati Napok* rendezvényt, melynek programjában előadások, rovarkiállítás és rovarbörze szerepelt. Az 500. ünnepi ülésen Szelényi Gusztáv és Soós Árpád tekintett vissza életére. Az 1979. évi közgyűlésen határozták el, hogy – felelevenítve egy régi hagyományt – ezután minden év június harmadik

vasárnapján kirándulást szerveznek. 1980-ban hirdetett pályázatot a társaság a *Rovarárszati Napok* keretén belül nem hivatásos rovarászok részére, írásos pályaművek benyújtására. 1980. februárjában első alkalommal rendeztek *Rovarársz-bált*. Az élénk társasági élet mellett a szakmai munka színvonala is emelkedett, mind az előadóülések, mind a *Rovarárszati Napok* tekintetében. A 1980-as éveket élénk pezsgés jellemezte. A társaság tagjai számos nemzetközi kongresszus (I. Legyészeti Világkongresszus, V. Európai Lepkészet Kongresszus) szervezésében tevékenykedtek, megünnepezték a társaság 75. évfordulóját, aktívan közreműködtek a nemzeti parkok állatvilágát feltáró programokban. A taglétszám is jelentősen emelkedett, 1987. december 31-én, az elvégzett tagrevízió után, 259 fő volt.

1989. október 21-én avatták fel Jobbágyiban, Frivaldszky Imre emlékére azt az emléktáblát, amelyet a társaság az MTA Biológiai Osztályával közösen készíttetett. 1989-ben jelent meg a *Rovarársz Híradó* első száma, Nagy Barnabás, Ronkay László és Rozner István szerkesztésében. Megkezdődött az 1991. évi 4. Európai Rovartani Kongresszus és lengyelek viszályozása miatt a XIII. Közép-európai Entomofaunisztikai Szimpózium szervezése. Az évet záró titkári beszámoló szerint ez a két esemény megrendezésében való közreműködés volt a társaság életében az egyik legnagyobb horderejű vállalkozás.

1995. január 20-án a taglétszám 308 fő volt, de egyre többen mulasztották el a tagdíj befizetését. Az alapszabály értelmében 109 tagot kellett volna kizárni a hátralék miatt. A költségvetésében jelentkező hiányt az *Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Költségvetési Támogatása* című pályázaton már negyedik éve elnyert támogatás ellensúlyozta. Az elkövetkező évek tevékenységét nem jellemzi kiemelkedő esemény. A taglétszám folyamatosan emelkedett, a költségvetés stabil, megjelentek a társaság kiadványai és a társasági élet is a maga medrében haladt. A titkári beszámolók egyre szikárabbak, a tények közlésére szorítkoznak. 2004-ben módosította a közgyűlés az alapszabályt, és a társaság közhasznú szervezetté alakult. Az előadások színhelyét áthelyezték a Budapesti

18. ábra. Milyen hosszú száz év? – Vig Károly előadása a Magyar Rovartani Társaság történetéről a 9. Európai Rovartani Kongresszuson (Fotó: Nagy László)

Corvinus Egyetem Kertészettudományi Karára. 2006 után egyre nagyobb nehézséget jelentett az előadók megnyerése, az előadóülések kitöltése színvonalas előadásokkal. Ezzel párhuzamosan a titkárra jóval nagyobb terhek nehezedtek, mint akár tíz évvel korábban. Ezért a társaság 2010. február 19-i közgyűlésén a választmány indítványozta az alapszabály módosítását: osszák meg a titkári feladatokat és hozzák létre az előadásszervező titkár posztját. A közgyűlés egy ellenszavazattal elfogadta a javaslatot. Ebben az évben jelent meg a *Folia Entomologica Hungarica* 71. kötete, illetve a *Rovarász Híradó* 60. száma.

A 2010-es év két szempontból is kimagasló jelentőségű volt a Magyar Rovartani Társaság történetében. A társaság társszervezőként jelentős részt vállalt a 9. Európai Rovartani Kongresszus előkészítésében és lebonyolításában. A budapesti kongresszus sikere a hazai rovartani kutatások nemzetközi elismerését is jelentette. A kongresszusi program részeként augusztus 25-én, a Magyar Természettudományi Múzeumban Vig Károly elnök tartott vetített képes előadást a társaság történetéről (18. ábra). A centenáriumi ünnepekre 2010. november 19-én két előadóülés keretében került sor: délelőtt az MTA Biológiai Tudományok Osztálya szervezésében a *100 éves a Magyar Rovartani*

Társaság című előadóülésen, az MTA Felolvasótermében hangzottak el előadások a hazai rovartani kutatások különböző területeiről. Délután a Magyar Természettudományi Múzeumban, a Ludovikán folytatódott a program a társaság 787. ülésén. A megemlékezést szerény fogadással zárta a tagság.

Hogyan tovább Magyar Rovartani Társaság?

Annak ellenére, hogy a rendszerváltozás a társaság életében is jelentős változásokat hozott, a szervezet napjainkban is meghatározó szerepet játszik a hazai ro-

vartani közéletben, hiszen a közel 400 fős tagsággal a hivatásos és amatőr rovarászok döntő többségét tudhatja sorai között. Bár a gyorsan változó társadalmi környezet újabb és újabb kihívások elé állítja a tagokat, mind a mai napig érvényesek a társaság megalakulásának ötvenedik évfordulóján Kaszab Zoltán (1962) által megfogalmazott célok. Ezek természetesen napjaink új követelményeivel egészülnek ki. A legfontosabb feladatok a következők: még szorosabbá kell tenni a szakentomológusok és az amatőrök közötti kapcsolatot, azaz erősíteni a társaság egységét. Nagy hangsúlyt kell kapnia az utánpótlás nevelésének, illetve meg kell teremteni azokat a körülményeket, amelyek az amatőr gyűjtők számára lehetővé teszik gyűjteményeik fejlesztését. Minél hatékonyabban részt kell vállalni a természetvédelem irányából jelentkező feladatok megoldásában, és közre kell működni a társadalom környezettudatos magartása kialakításában és erősítésében.

Ha a fenti feladatokat sikerül megoldani, a Magyar Rovartani Társaság a jövőben is kulcszereplője lesz a magyar entomológiának.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki *Merkl Ottónak* a kézirat alapos átnézéséért.

IRODALOM

- Anonymus** (1792): Beitrag zur Entomologie von Ungarn. Neues Ungarisches Magazin, 2(5): 337.
- Anonymus** (1891): Társulati ügyek. Természettudományi Közlöny, 23(268): 643–644.
- Anonymus** (1892): Társulati ügyek. Természettudományi Közlöny, 24(269): 49–51.
- Anonymus** (1898): Entomológiai kirándulások. Rovartani Lapok, 5(9): 190.
- Anonymus** (1899a): A budapesti entomologusok társasága. A Természet (1899.VIII.15.), 2 (24): 6, 9–10.
- Anonymus** (1899b): A budapesti entomologusok. Rovartani Lapok, 6(7): 154.
- Anonymus** (1910): A Magyar Entomológiai Társaság. Rovartani Lapok, 17 (5–8): 65–67.
- Anonymus** (1911): Társulati ügyek. Rovartani Lapok, 18 (1): 14.
- Anonymus** (1915): Társulati ügyek. A Magyar Entomológiai Társaság ülései. Rovartani Lapok, 22 (1–3): 47–58.
- Anonymus** (1918): Társulati ügyek. A Magyar Entomológiai Társaság ülései. Rovartani Lapok, 25(9–12): 148–152.
- Anonymus** (1947): Rovartani Társaság. Rovartani Közlemények (S. N.), 2(2): 31–32.
- Anonymus** (1961): Társasági élet. Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.), 14(15): 249–260.
- Anonymus** (1962): Társasági élet. Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.), 15 (13): 253–264.
- Apollinus** (1897a): A budapesti entomologusok társasköre. Rovartani Lapok, 4: 62.
- Apollinus** (1897b): A budapesti entomologusok körének... Rovartani Lapok, 4: 90–91.
- Apollinus** (1897c): A budapesti entomologusok... Rovartani Lapok, 4: 133–134.
- Bálint Zs. és id. Frivaldszky J.** (2009): A Magyar Parnasszuson. Frivaldszky Imre (1799–1870) a természet kutatója. Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 243 pp.
- Bálint, Zs.** (2008): Lepidoptera collections of historical importance in the Hungarian Natural History Museum. Annales historico-naturales Musei nationalis hungarici, 100: 17–35.
- Balogh I.** (1943): A Magyar Rovartani Társaság 1942. évi működéséről. (Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft im Jahre 1942.) Folia Entomologica Hungarica, 8 (1–4): 103–109.
- Bognár S.** (1994): A magyar növényvédelem története a legrégebbi időktől napjainkig (1030–1980). Business Assistance, Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Mosonmagyaróvár, 783 pp.
- Bugát P.** (1843): Természettudományi szóhalmaz. A Magyar Királyi Egyetem betűivel, Budán 488 pp.
- Comenius, J. A.** (1685): Orbis sensualium pictus quadrilinguis; hoc est: Omnium fundamentalium, in mundo rerum, & in vitâ actionum, pictura & nomenclatura Latina, Germanica, Hungarica, & Bohemica, cum titulorum juxta atq; vocabulorum indice. Die sichtbare Welt in vier Sprachen. Das ist: Aller vornehmsten Welt-Dinge und Lebensverrichtungen ... A' Látható világ négyféle nyelven ... Swét wyditedlny. Odmalowaný a w ctwerakem gazyku predstaveny. Samuelis Brewer, Leutschoviae.
- Conrad, J.** (1782): Bemerkungen über die Entomologie überhaupt; nebst Beyträgen zur Kenntniß der um Oedenburg befindlichen Insekten. Ungarisches Magazin, 2: 5–19.
- Creutzer, C.** (1799): Entomologische Versuche. Karl Schaumburg und Comp., Wien, 140 +[8] pp.
- Csiki E.** (1916): Mocsáry Sándor (1841–1915). Rovartani Lapok, 23: 1–7.
- Csiki E.** (1918): A Magyar Entomológiai Társaság bogaráról. Rovartani Lapok, 25(1–4): 55.
- Endrődi S.** (1963): Az amatőrök szerepe a magyar rovartani kutatásokban. (Die Bedeutung der Amateur-Entomologen in der ungarischen Entomologie.) Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.), 16(29): 437–453.
- Endrődy-Younga S.** (1964): Társasági élet. A Magyar Rovartani Társaság 1964. május hó 15-én tartott közgyűlése. Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.), 17(35): 539–560.
- Entz G.** (1892): A K. M. Természettudományi Társulat ötvenéves történetének vázlatja. I. Állattan. In: Emlékkönyv a Királyi Magyar Természettudományi Társulat felszázados jubileumára. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 21–46.
- Frivaldszky I.** (1844): Javaslat a természettudományok hazánkban felvirágoztatása ügyében. Pest
- Frivaldszky I.** (1845): Rövid áttekintése egy természetrajzi utazásnak, az európai Törökbirodalomban, egyszerűs mind néhány a közben újdontat fölfedezett állatnak leírása. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Évkönyvei (1841–1845), 1: 163–187.
- Frivaldszky I.** (1865): Jellemző adatok Magyarország faunájához. A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei, XI, 4. Eggenberger Ferdinánd, Pest, 274 pp. + XIII.
- Frivaldszky J.** (1867): A magyarországi téhelyröpiék (Coleoptera) műszavainak magyarázata, rövid boncz- s élettani ismertetéssel. Matematikai és Természettudományi Közlemények, 5: 1–98. + III.
- Frivaldszky J.** (1868): A magyarországi egyenesröpiék magánrajza. (Monographia Orthopterorum Hungariae). Értekezések a Természettudományi Osztály köréből, I, 12. Magyar Tudományos Akadémia, Pest, 201 pp. + VII.
- Frivaldszky J.** (1874): Magyarország téhelyröpiének futonczféléi (Carabidae.). Értekezések a természettudományok köréből, V, 2. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 166 pp.
- Frivaldszky, J.** (1891): Aves Hungariae. Enumeratio systematica avium Hungariae cum notis brevibus

biologicis, locis inventionis virorumque a quibus oriuntur. Budapestini, 197 pp.

- Gáti I.** (1795): A természet históriája, melyben az ásványoknak, plántáknak és az állatoknak három világot, azoknak megismertető bélyegekkel, természetekkel, hasznokkal, hazájokkal, rendbeszedve és a gyenge elméhez alkalmaztatva, mind együtt magyar nyelven legelőször bocsátja ki. Wéber Simon Péter, Pozsony, 309 pp.
- Gombocz E.** (1941): A Királyi Magyar Természettudományi Társulat története 1841–1941. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, 467 pp.
- Grossinger, J. B.** (1793–1794): *Universa historia physica regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta I–IV. Poonii et Comaromii*, Typ. Simonis Petri Weber. Tomus I., Regni animalis, Pars 1. Zoologia, sive historia quadrupedum (1793), 1 Tábla (rézmetszetű címkép) + [10 pp.] + XXVIII + 591 pp. + [9 pp.]; Tomus II., Regni animalis, Pars 2. Ornithologia, sive avium Hungariae (1793), 1 Tábla (rézmetszetű címkép) + XXIV + 462 pp. + [10 pp.]; Tomus III., Regni animalis, Pars 3. Ichthyologia, sive historia piscium, at amphibiorum (1794), 1 Tábla (rézmetszetű címkép) + XIV + 400 pp. + [8 pp.]; Tomus IV., Regni animalis, Pars 4. Entomologia, sive historia insectorum (1794), 1 Tábla (rézmetszetű címkép) + XIV + 416 pp. + XII + [2 pp.].
- Herman O.** (1879): A filoxéra ügyében. Természettudományi Közlöny, 11: 449–463.
- Heuffel J.** (1851): A kolumbácsi tipolya. A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Évkönyvei (1845–1850), 2: 44–59.
- Horvát, A.** (1637): *Disputatio Physica de Insectis. Typis Ambrosii Bothi, Wittebergae* [sic], 20 pp.
- Horváth Cs. és Korsós Z.** (1994): 100 éves az Állattani Szakosztály. Állattani Közlemények, 78 (Supplementum): 7–18.
- Horváth G.** (1875): *Monographia Lygaeidarum Hungariae – Magyarország bodobácsféléinek magánrajza*. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, I–V., 1–109 pp. + 1 tábla.
- Horváth G.** (1911): A magyar entomológusok tömörülése. *Rovartani Lapok*, 18(1): 1–3.
- Huszy S.** (1967): A magyar rovartani szaksajtó története I. 1883–1926. *Rovartani Közlemények – Folia entomologica hungarica* (S. N.), 20(20): 333–452.
- Jablonowski J.** (1918a): Harmincznyolcz év a m. kir. Rovartani Állomás életéből. *Rovartani Lapok*, 25 (1–4): 3–35.
- Jablonowski J.** (1918b): A rovartan jövő gyakorlati feladatai. (Elnöki megnyitó a Magyar Entomologiai Társaság 1918. februárius 2-iki közgyűlésén.). *Rovartani Lapok*, 25(5–8): 73–84.
- Jablonowski J.** (1923): Rövid beszámoló. *Folia Entomologica Hungarica*, 1(1): 1–4.
- Jablonowski J.** (1924): I. Társasági ügyek. Beszámoló az 1923. évről. (Kurze Berichterstattung über das Vereinsjahr 1923.) *Folia Entomologica Hungarica*, 1(2): 17–19.
- Jablonowski J.** (1930): I. Társasági ügyek. Búcsú. (Abschiedsworte.) *Folia Entomologica Hungarica*, 1(5): 149–151.
- Kadocsa Gy.** (1938): A Magyar Rovartani Társaság működése 1936-ban. (Jahresbericht der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft für 1936.) *Folia Entomologica Hungarica*, 3(1–4): 168–170.
- Kadocsa Gy.** (1943): A rovartan a gyakorlati élet szolgálatában. *Folia Entomologica Hungarica*, 8(1–4): 1–11.
- Kaszab Z.** (1951): Negyven éves a Magyar Rovartani Társaság. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 4(9): 77–87.
- Kaszab Z.** (1953): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 6(7): 233–236.
- Kaszab Z.** (1955): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 8(13): 175–180.
- Kaszab Z.** (1956): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 9(24): 479–486.
- Kaszab Z.** (1958): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 11(18): 303–308.
- Kaszab Z.** (1962): A Magyar Rovartani Társaság története. (The history of the Hungarian Entomological Society.) *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 16 (23): 337–355.
- Koy, T.** (1800): *Alphabetisches Verzeichniss meiner Insecten-Sammlung*. Gedruckt mit königl. Universitäts-Schriften, Ofen [Buda], 64 pp.
- Lippay J.** (1664): Pooni Kert. Cosmerovius Máthé Császár urunk Ó Fölsége könyv-nyomatatójának bőtüivel, Bécs, 143, 244, 303 pp. [Hasonmás kiadása: **Lippay J.** (1966): Pooni Kert. Akadémiai Kiadó, Budapest, 690 pp.]
- Lósy J.** (1910): Dr. Uhyry Nándor. *Rovartani Lapok*, 17(10): 145–147.
- Merkli, O.** (1999): „Entomologia” by Robert Townson. In: **Rózsa, P.** (szerk.): Robert Townson’s travels in Hungary. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, pp. 95–116.
- Mészáros Z. és Steinmann H.** (1967): A Magyar Rovartani Társaság tagjainak névjegyzéke. (List of members of the Hungarian Entomological Society.) *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica* (S. N.), 20(30): 657–686.
- Miskolci G.** (1702): Egy jeles Vad-kert, avagy az oktalan állatoknak, ugymint a' négy lábúaknak, (2) a' madaraknak, (3) az halaknak, (4) a' tsúszó- mászó állatoknak, (5) a' bogaraknak, öt könyvekbe foglaltattott tellyes históriája ... Franzius Farkas ... által deák nyelven irattattott ... Miskolczii Gáspár által magyar nyelvre fordítottatt. Lőcse, [22 pp.] + 713 pp. + [9 pp.].
- Mitterpacher, L.** (1779–1794): *Elementa rei rusticae in usum academiarum regni Hungariae conscripta I–III. Budaie*, [12 pp.] + 615 pp. + [1 p.]; [18 pp.] + pp. 3–512.; [9 pp.], pp. 2–520.
- Móczár L.** (1938): Rendszertani tanulmány a hazai kürtös darazsakról (Odynerus Latr.) (Systematische

- Studien über die Odynerus-Arten historischen Ungarns.) *Folia Entomologica Hungarica*, 3(1–4): 3–63.
- Móczár L.** (2006): Rovarász elődeink. Hangkép Szent-Ivány Józseffel a Rovartani Társaság újjáéledéséről. *Rovarász Híradó*, 44(3–5).
- Mocsáry, S.** (1889): Földünk fémadarzsainak magánrajza – *Monographia Chrysidarum orbis terrarum universi*. A Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának külön kiadványa, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 643 pp. + II.
- Molnár J.** (1783): A természet három országának rövid ismertetése, kezdet gyanánt. *Magyar Könyv Háza*, 1(4): 175–232.
- Nagy B.** (1959): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.)*, 13(14): 291–300.
- Nagy B.** (1960): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.)*, 12(23): 269–298.
- Nagy B.** (1963a): Beszámoló a Magyar Rovartani Társaság 50 éves jubileumi kongresszusáról. (Bericht über die Festtagung der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft anlässlich ihres 50 Jährigen Bestehens.) *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.)*, 16(30): 455–467. + fényképek
- Nagy B.** (1963b): Társasági élet. *Rovartani Közlemények – Folia Entomologica Hungarica (S. N.)*, 16(21): 323–328.
- Nagyváthy J.** (1791): A' szorgalmatos mezei-gazda. A' Magyar-országban gyakorolhatni szokott gazdaságnak rendjén keresztül Nagyváti János által I–II. Nyomtat. Trattner betüivel, Pesten, Első darab, [24], 564 [20] pp., Második darab, [16] 608 [24] pp.
- Nagyváthy J.** (1821): *Magyar practicus természet*. N. Nagyváthy János, tekintetes Szala vármegeye táblabírója által. Ns Trattner János Tamás betüivel s' költségével, Pesten, X + 11–295 pp.
- Olivier, A. G.** (1789): *Entomologie, ou historie naturelle des Insectes, avec leurs caractères génériques et spécifiques, leur description, leur synonymie, et leur figure enluminée. Coléoptères. Tome premier*. L'Imprimerie de Baudouin, Paris, 497 pp.
- Pethe F.** (1805–1814): Pallérozott mezei gazdaság mellyet a' magyar mezei gazdaság' tökletesebbitésére a' haza' természetéhez' s a' nemzet állapotjához szabva theorecité és practice kidolgozott Kisszántói Pethe Ferencz. Első darab, Szisz Antal Jó'sef' nyomtató szerezivel, Sopronban, 8° 5 lev., XI–XXXX + 776 pp. + 3 Táblázat (1805); Második darab, Belnay' maradéki' nyomtatószerezivel, Posonban, 8° XII + 709 pp. (1808–1813); Harmadik darab, Kiadta a Nemzeti-Gazda-Hivatal, 8° 3 lev. + 7–52, 160, 216, 56, 127. pp. (1841).
- Piller, M. és Mitterpacher, L.** (1783): *Iter per Poseganam, Sclavoniae provinciam mensibus Junio, et Julio MDCCLXXXII susceptum*. Typis Regiae Universitatis, Budae, 147 pp.
- Piller, M.** (1780–1781): *Elementa historiae naturalis in usum scholarum grammaticarum et gymnasiorum per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas I–III*. Typis Regiae Universitatis, Budae. Pars I. *Complectens regnum animale*, 78 pp.; Pars II. *Complectens regnum vegetabile*, 56 pp.; Pars III. *Complectens regnum minerale*, 100 pp.
- Schönbauer, J. A.** (1795): *Geschichte der schädlichen Kolumbatzer Mücken im Banat als ein Beytrag zur Naturgeschichte von Ungarn*. Atb. Ant. Patzowsky, Wien, 100 pp. + I.
- Scopoli, J. A.** (1763): *Entomologia Carniolica exhibens Insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates. Methodo linnaeana*. Ioannis Thomae Trattner, Vindobonae, [36] + 420 pp.
- Scopoli, J. A.** (1770): *Disertatio de Apibus*. In: *Annus IV, Historico-naturalis*. Chr. G. Hilscher, Lipsiae, pp. 7–47.
- Scopoli, J. A.** (1772): *Observationes zoologicae*. In: *Annus V, Historico-naturalis*. Chr. G. Hilscher, Lipsiae, pp. 70–128.
- Szelényi G.** (1939): A Magyar Rovartani Társaság működése 1938.-ban. (Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft im Jahre 1938.) *Folia Entomologica Hungarica*, 4(3–4): 102–106.
- Szelényi G.** (1941a): A Magyar Rovartani Társaság működése 1939. évben. (Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft im Jahre 1939.) *Folia Entomologica Hungarica*, 6(1–2): 38–40.
- Szelényi G.** (1941b): A Magyar Rovartani Társaság működése 1940.-ben. (Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft für das Jahr 1940.) *Folia Entomologica Hungarica*, 6(3–4): 133–136.
- Szelényi G.** (1942): Jelentés a Magyar Rovartani Társaság 1941. évi működéséről. (Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Entomologischen Gesellschaft für das Jahr 1941.) *Folia Entomologica Hungarica*, 7(1–4): 119–122.
- Szent-Ivány, M.** (1669–1691): *Curiosora et selectiora variorum scientiarum miscellanea I–III*. Tyrnaviae, I, + 10 pp. + 444 pp. + IV; 282 pp. + 2 pp.; 4 pp. + 348 pp.
- Szilády Z.** (1938): *Beköszöntő*. *Folia Entomologica Hungarica*, 3(1–4): 1–2.
- Szily K.** (1892): A K. M. Természettudományi Társulat ötvenéves történetének vázlata. In: *Emlékkönyv a Királyi Magyar Természettudományi Társulat félévszázados jubileumára*. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest, pp. 1–20.
- Townson, R.** (1797): *Travels in Hungary, with a short account of Vienna in the year 1793*. Robinson, London, 506 pp.

A CENTURY'S BUG HUNTING—100 YEARS OF THE HUNGARIAN ENTOMOLOGICAL SOCIETY

K. Vig¹ and Gy. Szél²

¹Savaria Museum, H-9700 Szombathely, Kisfaludy S. str. 9., Hungary

²Hungarian Natural History Museum, H-1088 Budapest, Baross str. 13., Hungary

The earliest entomological society was founded in Europe in the 19th century. Hungary was no laggard in the training and scientific activity of its entomologists, but they had to wait for a society until 1910.

Hungary's prominent entomologists in the mid-19th century were more often professional collectors and traders than specialists. In fact, Imre Frivaldszky was the country's one entomological researcher at that time. One milestone in the development of Hungarian entomology was the establishment in 1870 of the Zoological Department of the National Museum in Pest. The other was the foundation of the Hungarian Royal Phylloxera Research Station, later the Hungarian Royal Entomological Station. Both provided a focus and a background for professional entomological researches. Hungarian entomological research at the time took two forms: one was professional work by staff of the National Museum and the Hungarian Royal Entomological Station, the other amateur activity by a populous group of devotees.

May 4, 1910 was the historic day for Hungarian entomology when the Hungarian Entomological Society was founded. Importantly, a group of Budapest entomologists had formed a club in 1893. It developed a society structure, electing a chairman, keeping minutes, and issuing certificates. The idea for a formal society, put forward in 1905 by Ernő Csiki was well received, but the preparations took five years. Most of the organization was done by Csiki, backed by the professional esteem of Géza Horváth. Finally, 41 Hungarian entomologists attended its founding meeting and became its founding members. Formal activity began in 1911.

In the first decades much energy went into recruitment; membership rose above 700. Of course most of the recruits had little commitment to entomology, so that the society collapsed after the First World War and could only be revived in 1922. Real renewal could be felt only from 1937. The committee set out to make the society the leading organization of Hungarian entomologists and to offer a framework for bringing professionals and amateurs together. A big contributor to the revival was Endre Dudich, who was able to bring the research at the university and at the museum together, and train a new generation of entomologists who included János Balogh, Zoltán Kaszab, László Móczár, Árpád Soós, Gyula Fábrián and József Szent-Ivány. They were the decisive figures in Hungarian entomology over the following half-century.

Although the society's activity was interrupted again by the Second World War, it managed to reconstitute itself at the end of 1945 and regular lectures resumed in 1946. One decisive factor was the decisively changed relations between professional entomologists and amateurs. The members were brought together by the regular lecture meetings, which provided a forum for exchanging information and allowing talents to develop. It was of fundamental importance that the Natural History Museum placed itself wholly behind the society and provided it with a lecture hall for several decades. The other stabilizer was the society's journal, which appeared regularly.

Hungary in the communist period played a marked bridging role in communication between the two parts of a divided Europe. The Hungarian Entomological Society was active in promoting information exchange between the entomologists of Western and Eastern Europe, and in arranging interstate research fellowships.

The change of system in 1990 brought notable changes in society, but the aims formulated on the 50th anniversary of the society's foundation remain valid, alongside others in response to present-

day conditions. The relations between specialist and amateur entomologists must become closer still to improve the society's cohesion. Great emphasis is needed on ensuring that a younger generation develops and on allowing amateur collectors to expand their collections. More effective work needs to be done on tasks relating to environmental protection and on developing and strengthening environmentally aware behaviour in society.

Nowadays the society – one of the oldest civil societies in Hungary – plays an important role in disseminating information about insects and facilitating communication between entomologists. With nearly 400 members, it comprises the vast majority of professional and amateur entomologists in Hungary, but it is open to all who is interested in insects.

In this paper authors present the brief history of the Hungarian Entomological Society that celebrates its 100th anniversary in 2010.

Keywords: Hungarian Entomological Society, Hungarian entomology, history

Érkezett: 2010. december 17.

Tisztelt Tagtársunk, Tisztelt Érdeklődők!

A Magyar Rovartani Társaság 2011. február 18–19-én rendezi meg a

XXXIII. MAGYAR ROVARÁSZATI NAPOKAT.

A programban előadóüléseket és kiállítást szervezünk. Az előadóülésekre faunisztikai, rovarfiziológiai, ökológiai, ökofaunisztikai, taxonómiai tárgyú, 15–20 perces előadások, valamint vetítettképes útibeszámolók bejelentését várjuk. Kérjük, részvételi szándékát legkésőbb 2011. február 4-ig a www.magyarrovartanitarsasag.hu honlapról letölthető, illetve az előadóülésen rendelkezésre álló jelentkezési lap kitöltésével jelezze!

A Magyar Rovarászati Napokon tagtársainkon kívül szívesen látjuk a rovarattal foglalkozó, vagy e téma iránt érdeklődő kollégákat, fiatalokat!

Pályázati felhívás a XXXIII. Magyar Rovarászati Napokra

Díjazás: tárgyi javak, összesen 150 ezer Ft értékben.

Pályázati kategóriák:

- 1. Rovartani témájú dolgozat**
- 2. Rovargyűjtemény**
- 3. Alkalmazott művészet**

A pályázat részletei honlapunkról (www.magyarrovartanitarsasag.hu) letölthetők.

Kérjük minden Tagtársunkat, hogy a pályázaton kívül is bármilyen, rovarokkal kapcsolatos érdekes anyaggal járuljon hozzá a kiállításhoz.

Dr. Vig Károly
elnök